

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ЕКОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет магістерської та
аспірантської підготовки
Кафедра екології та
охорони довкілля

МАГІСТЕРСЬКА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему: «Оцінка рекреаційно-туристичного потенціалу
Білгород - Дністровського району Одеської області»

Виконав студент 2 курсу групи МЕТ- 68
спеціальності 8.04010601 "Екологія та
охорона навколишнього середовища"
Мудряк Галина Олександрівна

Керівник к.геогр.н., доцент
Полетасва Лариса Миколаївна

Рецензент д.геогр.н., проф.
Хохлов Валерій Миколайович

Одеса 2017

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ЕКОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет магістерської та аспірантської підготовки
Кафедра екології та охорони довкілля
Рівень вищої освіти магістр
Спеціальність 8.04010601 "Екологія та охорона навколишнього середовища"
(шифр і назва)

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри екології та охорони
довкілля
Сафранов Т.А.
" 10 " жовтня 20 16 року

З А В Д А Н Н Я
НА МАГІСТЕРСЬКУ КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТУ

Мудряк Галині Олександрівні

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи Оцінка рекреаційно-туристичного потенціалу Білгород-Дністровського району Одеської області

керівник роботи Полепова Лариса Миколаївна, к.геогр.н., доцент
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом вищого навчального закладу від " 14 " вересня 20 16 р.
№ 270-С

2. Строк подання студентом роботи 31 січня 2017 року

3. Вихідні дані до роботи Статистичні дані Головного управління статистики Одеської області, Регіональні доповіді про стан навколишнього природного середовища Міністерства екології та природних ресурсів України

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити) Сучасний стан рекреаційно-туристичного потенціалу Білгород-Дністровського району Одеської області, метод оцінки рекреаційних ресурсів і умов. Метод оцінки розрахунку рекреаційної місткості, екологічно допустимої місткості курортно-оздоровчої території.

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень)
Фізична карта Білгород-Дністровського району. Показники оцінювання соціально-економічних рекреаційних ресурсів. Показники оцінки природних умов і ресурсів за ступенем сприятливості для рекреаційного використання. Показники антропогенного навантаження на складові навколишнього природного середовища. Розрахунок рекреаційної місткості, екологічно допустимої місткості курортно-оздоровчої території.

6. Дата видачі завдання 10 жовтня 2016 року

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів магістерської кваліфікаційної Роботи	Термін виконання етапів магістерської кваліфікаційної роботи	Оцінка виконання етапу	
			у %	за 4-х бальною шкалою
1	Характеристика фізико-географічних умов та інфраструктури Білгород-Дністровського району Одеської області	10.10.16-31.10.16	93	відм.
2	Вивчення методик комплексної оцінки рекреаційних ресурсів і умов	01.11.16-04.12.16	90	відм.
	<i>Рубіж на ат ест ація</i>	05.12.16-10.12.16	90	відм.
3	Вивчення елементів рекреаційно - ресурсного потенціалу Білгород-Дністровського району	11.12.16-31.12.16	90	відм.
4	<u>Оцінка рекреаційно-туристичного потенціалу Білгород-Дністровського району Одеської області</u>	01.01.17-20.01.17	90	відм.
5	Підготовка заключної версії магістерської кваліфікаційної роботи. Підготовка доповіді до попереднього захисту	21.01.17-31.01.17	90	відм.
	Інтегральна оцінка виконання етапів календарного плану (як середня по етапам)		90,5	відм.

(до десятих)

Студент

_____ (підпис)

_____ (прізвище та ініціали)

Керівник роботи

_____ (підпис)

_____ (прізвище та ініціали)

АНОТАЦІЯ

Мудряк Г.О. Оцінка рекреаційно-туристичного потенціалу Білгород-Дністровського району Одеської області.

Туризм істотно впливає на розвиток інфраструктури і є одним з найбільш перспективних напрямів структурної перебудови економіки та країни в цілому.

Метою магістерської кваліфікаційної роботи є оцінка рекреаційно - туристичного потенціалу Білгород-Дністровського району.

Об'єктом дослідження є рекреаційно-туристичний потенціал.

Предметом - оцінка рекреаційного потенціалу курортно-рекреаційних територій Білгород-Дністровського району.

В роботі використані дані Головного управління статистики в Одеській області та Регіональні доповіді про стан навколишнього природного середовища Міністерства екології та природних ресурсів України. Аналіз даних свідчить про те, що в Україні є всі передумови для розвитку рекреаційно-туристичної діяльності. Отримані результати можуть бути використані Управлінням культури і туризму, національностей та релігій України, підрозділами Міністерства екології та природних ресурсів України з метою оцінки рекреаційного потенціалу Білгород-Дністровського району.

Вперше була розрахована рекреаційна місткість територій Білгород-Дністровського району та екологічно допустима місткість курортно-оздоровчої території.

Робота складається із вступу, 3 основних розділів, висновку, переліку посилань. Обсяг роботи складає 88 с., в т.ч. 2 рис., 20 табл. та 47 літературних джерел.

Ключові слова: рекреаційно-туристичний потенціал, розвиток туризму, рекреаційні ресурси та умови, бальна оцінка, Білгород-Дністровський район.

SUMMARY

Mudryak G.O. Recreation and tourism potential evaluation of Belhorod-Dniester district of Odesa region.

Tourism significantly affects the development of the infrastructure and is one of the most promising areas of economic restructuring and the country as a whole.

The purpose of the master's qualification work is to estimate the recreational - tourist potential of Belgorod-Dniester region.

The object is a recreational-tourism potential.

The subject of the study is to estimate the recreational potential of the resort and recreational areas of Belgorod-Dniester region.

The study used data of the Main Department of statistics in Odesa and Regional reports on the state of environment of the Ministry of ecology and natural resources of Ukraine. The data analysis shows that in Ukraine there are all prerequisites for development of recreation and tourism activity. The results can be used by the Department of culture and tourism, nationalities and religions of Ukraine, subdivisions of the Ministry of ecology and natural resources of Ukraine for the purpose of evaluation of the recreational potential of Belgorod-Dniester region.

For the first time calculated the recreational capacity of territory Belgorod-Dniester area and ecologically allowable capacity of the resort and recreational area.

The work consists of introduction, 4 main chapters, conclusion, list of references. The amount of work is 88 pages, including 2 figures, 20 tables and 47 references.

Key words: recreational-tourism potential, development of tourism, recreation resources and conditions, score on points, Belgorod-Dniester region.

ЗМІСТ

	ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	8
	ВСТУП.....	9
1	ФІЗИКО-ГЕОГРАФІЧНІ УМОВИ ТА ІНФРАКСТРУКТУРА БІЛГОРОД-ДНІСТРОВСЬКОГО РАЙОНУ.....	11
	1.1 Геолого - геоморфологічні особливості	11
	1.2 Кліматичні умови	12
	1.3 Ґрунтовий покрив території та рослинний світ.....	14
	1.4 Водні рекреаційні ресурси	15
	1.5 Інфраструктура району.....	17
2	РЕКРЕАЦІЙНО - РЕСУРСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ БІЛГОРОД- ДНІСТРОВСЬКОГО РЕКРЕАЦІЙНОГО РЕГІОНУ	22
	2.1.Рекреація, характеристика та основні поняття.....	22
	2.2 Рекреаційні ресурси та їх види.....	24
	2.2.1 Бальнеокліматичні ресурси...	28
	2.3 Види рекреаційної діяльності у районі..	30
	2.4 Об'єкти природно-заповідного фонду.....	34
	2.5 Історико-культурні об'єкти та культурно-історичні чинники розвитку туризму.....	35
	2.6 Курортні території у Білгород-Дністровському районі та визначення перспектив розвитку рекреаційно-туристичної галузі	38
3	ОЦІНКА РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ БІЛГОРОД-ДНІСТРОВСЬКОГО РАЙОНУ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	41
	3.1Огляд методів оцінки рекреаційно-туристичного потенціалу.....	41

3.2 Оцінка рекреаційно-туристичного потенціалу району(за бальною оцінкою)	64
3.3 Рекреаційна місткість територій Білгород-Дністровського району одеської області.....	74
3.4 Екологічно допустима місткість Білгород-Дністровської курортно-оздоровчої території.....	78
ВИСНОВКИ....	81
ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ...	83
СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗА ТЕМОЮ МАГІСТЕРСЬКОЇ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ.....	88

УМОВНІ ПОЗНАЧЕННЯ

БДР Білгород-Дністровський район

ТРС територіальні рекреаційні системи

РПТ рекреаційний потенціал території

ТО територіальний об'єкт

НПП Нижньодністровський національний природний парк

ПТК природно-територіальний комплекс

ЗР забруднююча речовина

НПС навколишнє природне середовище

ВСТУП

Питанням розвитку рекреації та туризму на сучасному етапі розвитку суспільства приділяється все більше уваги, тому що цей вид діяльності для багатьох країн та регіонів є стратегічним, знаходиться в сфері пріоритетного розвитку багатьох територій, в тому числі України в цілому, та Одеського регіону зокрема.

Рекреаційно-туристична галузь має в основі ділення території на рекреаційні регіони. Для вирішення рекреаційних задач створена територіальна рекреаційна система, яка містить природні та культурно-інфраструктурні комплекси. Виділення рекреаційних регіонів на території України повинно сприяти раціональному використанню природних ресурсів і більш повній реалізації рекреаційних потреб суспільства.

Для сучасного етапу суспільного розвитку характерне зростання ролі рекреації в процесі відновлення сил людини і перетворення її в суспільно-значимий соціально-економічний феномен, що обумовлює особливу актуальність проблем ефективної організації рекреаційної діяльності та використання рекреаційних ресурсів [12].

Отже, за своїм туристично-рекреаційним потенціалом Білгород-Дністровський район посідає одне з провідних місць в області. Особливість економіко-географічного розташування, розвинута транспортна мережа, багаті природно-кліматичні умови, наявність пам'яток архітектури, історії та культури створюють сприятливі передумови для формування високорентабельної туристично-рекреаційної галузі.

Туристична галузь набуває все більшого значення для розвитку економіки та соціальної сфери. Розвиток в'їзного та внутрішнього туризму, екскурсійної діяльності має тенденцію до перетворення у важливий чинник підвищення якості життя населення району, створення додаткових робочих місць, наповнення місцевого бюджету та підвищення авторитету району як на внутрішньому, так і на міжнародному туристичних ринках[34].

Розвиток туризму та рекреації в Одеському регіоні та в Україні в цілому визначається низкою програмних документів, серед яких найголовнішими є Закон України «Про туризм», «Програма розвитку туристично-рекреаційної галузі Білгород-Дністровського району на 2016-2020 роки» (рішення Білгород-Дністровської районної ради від 25 грудня 2015 року №36-VII), крім того, в «Стратегії економічного та соціального розвитку Одеської області на період до 2015 року» туризм та рекреація віднесені до числа стратегічних національних пріоритетів.

При цьому повинно бути обґрунтування і встановлення допустимих антропогенних (рекреаційних) навантажень на території та об'єкти ПЗФ, яке здійснюється установами ПЗФ, підприємствами, установами та організаціями, у підпорядкуванні яких перебувають ці території та об'єкти.

Мета магістерської роботи - оцінити рекреаційно - туристичний потенціал БДР.

Об'єктом дослідження є рекреаційно-туристичний потенціал.

Предметом - оцінка рекреаційного потенціалу курортно-рекреаційних територій Білгород-Дністровського району.

Методи дослідження: бальна оцінка - для оцінювання природних, історико-культурних, соціально-економічних ресурсів і антропогенного навантаження на рекреаційно-туристичний район; рекреаційна місткість БДР.

Показники розраховані за даними головного управління статистики в Білгород - Дністровському районі та Одеській області.

Матеріали і результати магістерської роботи було апробовано на конференції IV Міжнародної наукової конференції молодих вчених "Екологія, неоекологія, охорона навколишнього середовища та збалансоване природокористування", ХНУ ім. В.Н. Каразіна та XV наукової конференції молодих вчених ОДЕКУ.

1 ФІЗИКО-ГЕОГРАФІЧНІ УМОВИ ТА ІНФРАКСТРУКТУРА БІЛГОРОД-ДНІСТРОВСЬКОГО РАЙОНУ

1.1 Геолого-геоморфологічні особливості

Білгород-Дністровський район розташований у південно-західній частині Одеської області на правому березі Дністровського лиману. Місто являється центром курортної зони, в межах Задністровсько-Причорноморської низовинної області середньостепової підзони степової посушливої зони.

Рельєф місцевості рівнинний, слабо розчленований. За природним районуванням входить до Дністровсько - Дунайського приморського степового району. Його поверхня поступово знижується у південному напрямку від 100 до 10 м і являє собою пласку хвилясту рівнину, слабкорозчленовану долинами річок і лиманів.

Територія належить до сейсмічно активних зон, про що свідчить Карта загального сейсмічного районування території України (згідно ДБН В.1.1-12:2006 «Строительство в сейсмических районах Украины»), де відображені величини сейсмічності [4].

У геоструктурному відношенні територія розташована в межах північної частини Переддобрузького прогину Дніпровсько-Донецького авлакогену, сформованої переважно палеогеновими, неогеновими та четвертинними відкладами, представленими понтичними та сарматськими меотичними вапняками та піщано-глинистими породами. Четвертинні відклади представлені червоно-бурими глинами та лесовидними суглинками. Загальна потужність їх на вододілах становить 20 - 25 м. Сучасні відклади представлені піщано-глинистим алювієм комплексних терас Дністра та Чорного моря. Потужність піщано-глинистих відкладів досягає 20 м.

У геоморфологічному відношенні являє собою акумулятивну алювіальну терасовану рівнину річкової долини Дністра. Переважаючі рівні поверхні:

мінімальні - приурочені до заплави лиману і становлять 0,5 м, а максимальні - відмічені в межах плакору і становлять 40,0 м.

Переважаючі ухили знаходяться в межах 10 %, однак, наявні незначні, зафіксовані по крутих схилах терас, ділянки з ухілами $\geq 10\%$ та 20%.

Річки території належать басейну Чорного моря. В сучасну геологічну епоху підземні води на більшій частині території формуються в субаеральних умовах (власне підземні води). Ці підземні води містяться в породах різного літолого-фаціального складу і залягають на глибинах до 5 км. Вони утворюють комплекси водоносних горизонтів в архейських, протерозойських, кембрійських, силурійських, девонських, кам'яно - вугільних, пермотріасових, юрських, крейдових, палеогенових, неогенових і антропогенових відкладеннях [8].

1.2 Кліматичні умови

Помірно - континентальний, степовий причорноморський клімат регіону характеризується значною кількістю ясних сонячних днів - у році їх кількість перевищує 290. Протягом року переважно тепла погода. Найтепліший місяць - липень (середньодобова температура - 25-27°C тепла, максимальна - 40 °C), найхолодніший місяць - січень (середньодобова температура - 2,5 °C).

Тобто, літо малохмарне, високі температури поєднуються тут з і сприятливим пом'якшуючим впливом Дністровського лиману. Зима - м'яка, стійкий сніговий покрив утворюється не кожну зиму [4].

Чорне море впливає на температурні умови свого північно-західного узбережжя, особливо у холодний період. Накопичені влітку великі запаси тепла море віддає у холодний час, тому повітря на узбережжі часто значно тепліше, ніж в районах суші, віддалених від моря.

Часто трапляються посухи, що супроводжуються суховіями та пиловими бурями, які завдають значної шкоди сільському господарству. У таблиці таблиця 1.1 представлені основні метеорологічні показники.

Таблиця 1.1 - Основні метеорологічні показники [6]

Метеорологічні показники	Характеристика
1	2
Температура повітря: - середня за рік - абсолютний максимум - абсолютний мінімум	+10,4°C +38,0°C -28,0°C
Розрахункова температура: - самої холодної п'ятиденки - зимова вентиляційна	-14,0°C -5,2°C
Опалювальний період: - середня температура - період	+1,2°C 157 діб
Глибина промерзання ґрунту: - середня - максимальна	25,0 см 55,0 см
Висота снігового покриву: - середня декадна	4,0 см
Річна сума сонячної радіації	117,2 ккал/см ²
Атмосферні опади: - середньорічна кількість - середньодобовий максимум - спостережений місячний максимум	387,0 мм 44,0 мм 100,0 мм (27.VI.1952 р.)
Максимальна швидкість вітру: - річна - 5 років - 10 років - 20 років	19 м/с 21 м/с 22 м/с 24 м/с
Переважаючий напрям вітру протягом року	Пн-Зх (210 днів)

1.3 Ґрунтовий покрив території та рослинний світ

Район знаходиться в межах степової зони. Ґрунтовий шар сформувався на лесових породах підлучно - степовою та степовою рослинністю на дренованих рівнинних вододілах і пологих їх схилах, надзаплавних терасах рік, ґрунти представлені в основному чорноземами. На приморських косах і пересипах формуються дерново-піщані ґрунти. Згідно із дослідженнями ґрунтового покриву, проведеними в останнє десятиріччя [35], запаси гумусу у ґрунтах на досліджуваній території знижуються з півночі на південь і становлять більше 3,0%. Суттєвий вплив на структуру ґрунтового покриву мають фаціально - кліматичні особливості території. У природних умовах ґрунти мають значний потенціал стійкості, здатність до саморегуляції, підтримання основних своїх параметрів і властивостей у часі. В умовах сільськогосподарського освоєння та інтенсивного використання ґрунти переходять до нерівноважного стану. Це зумовлено порушенням балансу біофільних елементів, широкомасштабним розвитком ерозії, знеструктуренням, переущільненням, забрудненням тощо.

На території району в долинах річок представлені високотравні (очеретяні) болота і солонцьово-солончакові луки, на засолених ґрунтах морського узбережжя - угруповання галофітів, на кам'янистих відслоненнях зустрічається петрофітна рослинність. Багатовікова діяльність людини призвела до значного скорочення території, зайнятої природним рослинним покривом, до зміни його флористичного складу [4].

Для степової зони характерна трав'яниста степова рослинність (ковили, типчак, злаки, лекерія, люцерква, полинь). Весною, коли в ґрунті ще достатньо вологи, з'являються рослини: півники, гіацинти, крокуси, горицвіт, тюльпани, півонії, маки. Ранні: лукові тюльпани, глацинт, шафран. До настання спеки рослини відцвітають і дають насіння, їх наземна частина відмирає. У ґрунті залишаються бульби, цибулини, кореневища, де накопичуються поживні речовини. Завдяки цим речовинам рослини виростуть і розквітнуть наступної весни.

Дерева і кущі зустрічаються на берегах водойм і в балках. Тільки там їм вистачає вологи влітку, тільки там вони захищені під час цвітіння. У степах іноді можна зустріти зарості тернику, шипшини, мигдалю, степової вишні.

Степова рослинність має властивість переносити засуху, тому рослини або ж сильно опущені або на стеблі й листя мають сильно розвинений восковий наліт (волошки). Нерідко рослини мають жорстке сухе листя, вузьке із згортаючою у суху пору року (ковили, типчак, головним образом злаки). Представлені також рослини, які мають глибоко посажену кореневу систему (види Летрагалус, люцерна).

Рослинність степової зони включає в себе багатолітні рослини, які були більш-менш постійно, однолітні й двухлітні, які розвиваються тимчасово [6].

1.4 Водні рекреаційні ресурси

Територія Білгород-Дністровського району представлена ставками, джерелами мінеральних вод, основна водна артерія - ріка Дністер та її рукав Турунчук. Річки Хаджидер, Алкалія, Капланьта інші, які влітку пересихають. Південна частина території району омивається Чорним морем та Будацьким лиманом. Південно-східна частина - Дністровським лиманом. На території району знаходиться 29 штучних водойм. З них 7 ставків місцевого значення, 19 ставків загальнодержавного значення та 3 водосховища. З півдня на північ вода для зрошення подається 2-ма каналами: підвідним та магістральним [8].

Важливо зазначити про Дністровський лиман, який розташований при північно-західній частині Чорного моря, у межах Одеської області (між Овідіопольським та Білгород-Дністровським районом).

Відокремлений від моря піщаним пересипом - косою Бугаз (завширшки від 40 до 500 м). Лиман з'єднаний з морем вузькою протокою - Цареградським гирлом [4]. Водні об'єкти представлені на карті (Рис. 1.4).

Приморська смуга району має високий рекреаційний природно - ресурсний потенціал, зокрема, теплий клімат, морські пляжі, лікувальні грязі, ропу лиманів, унікальні природні комплекси, мальовничі краєвиди, мисливські та рибальські угіддя, акваторії лиманів, моря, що придатні для водного спорту та оздоровлення. Поєднання всіх цих факторів створює умови надзвичайно сприятливі для організації відпочинку і розвитку санаторно - курортної галузі.

Аналіз регіональних особливостей формування рекреаційного потенціалу послужив підставою для виокремлення таких факторів природних рекреаційних ресурсів: біокліматичні; геоморфологічні; структурні елементи екологічної мережі (площі природно - заповідних територій, водно-болотних угідь, залісненість, залугованість, заболоченість території) та бальнеологічні (наявність мінеральних вод та лікувальних грязей). Найважливішими фактором природних рекреаційних ресурсів області є море і приморське розташування району. Влітку вода біля берегів моря прогрівається до $+20\text{ }^{\circ}\text{C} \dots +24\text{ }^{\circ}\text{C}$. Купальний сезон у середньому триває 114 днів. Морська вода багата хлоридами натрію та магнію, сульфатами кальцію, магнію, калію, солі йоду, залізом. Середній показник солоності узбережних вод моря становить 16‰. Хвилі, що розбиваються об береги, несуть на узбережжя значну кількість негативно заряджених іонів, корисних для організму людини. На організм людини тут сприятливо впливають: кліматичні, бальнеологічні, гідротерапевтичні фактори. Морські купання є своєрідним методом лікування, що в медицині отримав назву “таласотерапія” [12].

Середня тривалість періоду комфортного літнього відпочинку на морському узбережжі становить 120 днів. Особливістю клімату є значна кількість ясних сонячних днів - до 290 на рік. Загалом клімат району є помірно континентальний з недостатнім зволоженням, короткою м'якою зимою і тривалим спекотним літом. Пляжні ресурси БДР представлені в таблиці 1.2 та карта водних об'єктів Білгород - Дністровського району на рис. 1.1.

Рис. 1.1 Карта водних об'єктів Білгород - Дністровського району [8]

Таблиця 1.2 - Пляжні ресурси Білгород-Дністровського району [3]

Загальна довжина берега, км	Довжина пляжів, км			Береги іншого призначення, км
	в тому числі пляжі:			
	придатні для рекреації	вибірково придатні для рекреації	непридатні для рекреації	
46	36	3	5	2

1.5 Інфраструктура району

Білгород-Дністровський має багатовікову історію. Воно є одним з найдавніших міст світу, стоїть в одному ряду з Римом, Афінами, Дамаском, Єрусалимом, Бейрутом, Пекіном, Єреваном та іншими містами, вік яких 2500 років. Місто пережило багато історичних епох, і кожна з них залишала свій слід. Численні

назви міста (Офіусса, Тіра, Алба-Юлія, Білгород, Левкополіс, Аспрокастрон, Ак-Або, Фегер-Вар, Монкастро, Четатя-Албе, Аккерман), що свідчить про часте пересування і зміну населення, про важливий торговельний і ремісничий центр, через який проходили основні торговельні шляхи, що з'єднують Східну і Західну Європу, країни Сходу з північними землями. Історія міста починається наприкінці VI ст. до н.е. з грецького міста Мілета на Західному березі р.Дністер (р.Тирас) античного міста Тіра. Це було місто-держава. З другої половини IV ст. до н.е. місто має свою монету, спочатку зі срібла, потім з міді та золота, веде широку торгівлю з сусідніми варварськими племенами і багатьма античними центрами.

На сьогоднішній день, Білгород-Дністровський район розташований у південно-західній частині області на правому березі Дністровського лиману. Утворений у 1957 році, адміністративний центр обласного підпорядкування. Межує на заході з Тарутинським і Саратським, на південному заході - Татарбунарським, по Дністру - з Біляївським, а вздовж Дністровського лиману з Овідіопольським районами Одеської області. На півдні територія району виходить на узбережжя Чорного моря. Площа району 1852 кв. км. Населення 104,7 тис. чол., у т. ч. сільського - 74,0 тис. чол. (71,1 проц.), густота - 52,3 чол. на 1 кв. км. За національним складом у районі мешкає українців - 81,9%, росіян - 8,8%, молдован - 6,3%, болгар - 1,2%. В районі 58 населених пунктів, які підпорядковані міській селищній та 18 сільським радам. Зовнішні зв'язки міста здійснюються автомобільним, залізничним, водним транспортом. Через Білгород-Дністровський проходять автодороги Одеса-Ізмаїл, Одеса-Рені, а також залізнична магістраль Одеса-Ізмаїл. На території міста знаходяться морський торговельний порт і митниця. Найближчий аеропорт (м. Одеса) знаходиться на відстані 70 км [4].

Адміністративно-територіальний устрій Білгород-Дністровської міської ради містить в собі території самого міста Білгород-Дністровського, а також селищ міського типу Затока та Сергіївка, які розташовані на узбережжі Чорного моря.

Згідно Генеральної схеми планування території України Білгород-Дністровський віднесений до IV типу міст (малі та середні міста), в них

передбачається розбудова районних центрів і підцентрів виробництва та соціально-культурного обслуговування населення. Ця розбудова передбачається за рахунок: переважно розвитку підприємств та закладів по обслуговуванню сільськогосподарського виробництва та сільського населення.

Біля 4,6% території міста озеленено (ліси, зелені насадження загального користування та вуличні зелені насадження), проте площа зелених насаджень загального користування (15,0 га) становить тільки третину від нормативної. Білгород-Дністровський - одне з найбільш промислово розвинених міст Одеської області. Сьогодні налічується 33 промислових підприємства міського адміністративного підпорядкування. Працює на них понад 3700 осіб[34].

Основні підприємства міста:

- ТОВ «Белста» - виробництво взуття;
- ТОВ «Істок» - рибодобування, рибо перероблення, риборозведення, виробництво консервів;
- ТОВ «Білгород-Дністровська паляниця» - виробництво хліба;
- ПАТ «ЕЗЯБ та В» - виробництво будівельних матеріалів;
- ТОВ «Винконцерн»- виробництво вин та коньяків;
- ПАТ «Завод «Тіра» - виробництво резисторів, металовиробів;
- ТОВ «Оріон» - виробництво дитячих іграшок та виробів медичного призначення з полімерних матеріалів;
- ЗАТ «Механізована колона – 26» - будівництво електроліній;
- ТОВ «АТП – 15107» - перевезення пасажирів;
- ВСП Білгород - Дністровська дистанція колії №4 – експлуатаційне утримання колії;
- Центр електрозв'язку №4 «Укртелеком» - надання послуг електрозв'язку;
- Центр поштового зв'язку № 6 – надання послуг поштового зв'язку;
- КП «Білгород - Дністровськтеплоенерго» - теплопостачання;
- КП «Білгород - Дністровськводоканал» - водопостачання;
- КП «Асорті» - організація ринка, розподіл торгових місць.

Робоча сила представлена висококваліфікованими кадрами, біля 70% мають вищу та середню спеціальну освіту.

Транспортний комплекс міста складається з морського торгового порту, дистанції шляху залізниці, залізничного вокзалу та вантажної станції, автовокзалу, автотранспортних підприємств. Білгород-Дністровський морський торговий порт цілорічного функціонування розташований у закритій гавані Дністровського лиману за 14 км від моря. Судна у порт проходять по підхідному каналу через Цареградське гирло. Порт має 9 вантажних причалів довжиною 1,1 км. Через малі глибини порт може приймати судна дедвейтом до 5 тис. т. Виробнича потужність підприємства – 2,7 млн. т на рік. Норма одночасної обробки – 5-6 судів.

Головні підприємства автомобільного транспорту мають понад 20 транспортних засобів. Три підприємства спеціалізуються лише на перевезенні пасажирів на міських, приміських, міжміських та міжнародних автобусних маршрутах. Міські автобусні пасажирські перевезення здійснюють по 7 автобусних маршрутах загального користування. Перевезення пасажирів та вантажів на таксі та автомобілями на замовлення здійснюють вісім диспетчерських служб.

Послуги зв'язку у місті надає цех телекомунікаційних послуг №4 Одеської філії ПАТ «Укртелеком», міський телефонний зв'язок нараховує 24,45 тис. абонентів.

У місті вищу освіту надають 5 вищих навчальних закладів I – IV рівнів акредитації: державний морський рибпромисловий технікум, державний аграрний технікум, медичне училище, економіко-правовий коледж, педагогічне училище. Загальна кількість студентів складає 3019 осіб. Чисельність педагогічних та науково-педагогічних працівників - 334 осіб[34].

Іноземні інвестиції. За станом на 1 жовтня 2011 р. загальна сума прямих іноземних інвестицій в економіку міста становила \$7.367.500 або біля \$147 на мешканця. Прямі іноземні інвестиції надійшли з 6 країн світу. Пріоритетними для інвестування в місті були: охорона здоров'я (58%); будівництво 13.7%); переробна промисловість (11.9%); діяльність транспорту та зв'язку 11.8%).

У місті функціонує широка мережа установ і підприємств обслуговування. Система культурно-побутового обслуговування має групу установ і підприємств обслуговування з досягнутим рівнем вище нормативного або нормативним й групу установ, рівень розвитку яких нижче нормативного забезпечення. До першої групи відносяться дошкільні дитячі установи, загальноосвітні школи, лікарні, поліклініки, станції швидкої допомоги, заклади торгівлі, бібліотеки. До другої групи підприємств та установ відносяться, спортивні заклади [4].

2 РЕКРЕАЦІЙНО - РЕСУРСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ БІЛГОРОД-ДНІСТРОВСЬКОГО РЕКРЕАЦІЙНОГО РЕГІОНУ

2.1 Рекреація, характеристика та основні поняття

Рекреація - відновлення чи відтворення фізичних і духовних сил, витрачених людиною в процесі життєдіяльності; рекреація включає різноманітні види діяльності у вільний час, спрямовані на відновлення сил і задоволення широкого кола особистих і соціальних потреб та запитів [2].

Рекреацію можна сприймати і як заплановану бездіяльність, яка здійснюється за чийось бажанням. У глибшому сенсі вона розглядається у зв'язку з емоційним досвідом та натхненням, що з'являється як наслідок рекреаційної дії. З іншого боку, рекреація може сприйматися як система ресурсів чи сервісу.

Рекреаційна діяльність пов'язана з використанням ландшафтів і значних територій. І у цьому сенсі вона конкурує із сільським та лісовим господарством, рибальством, промисловістю, гірничою справою та іншими видами суспільної виробничої діяльності, де використовуються природні ресурси [11].

Сутність відпочинку полягає в необхідності реалізації будь-якою людиною трьох видів потреб:

- 1) як біологічного виду;
- 2) як соціального організму;
- 3) як соціальної істоти, що прагне витратити вільний час.

Рекреація і туризм - процес відновлення фізичних, духовних і нервово-психічних сил людини та її життєвого потенціалу шляхом певних заходів на основі відповідних установ у вільний час.

Для розвитку рекреації і туризму необхідні рекреаційні ресурси. До них належать об'єкти, процеси та явища природного й антропогенного походження, які використовуються для рекреації і туризму. При цьому ці об'єкти, процеси та явища

служать матеріальною базою для відпочинку й оздоровлення людей через їх відповідні параметри [9].

Рекреаційний потенціал розглядається як сукупність наявних природних, соціально-економічних і культурно-історичних передумов певної території в організації рекреаційно-туристичної діяльності. Таким чином, будь-яка територія чи країна постійно знаходиться у більшій або меншій невідповідності між наявним рекреаційним потенціалом і рівнем, характером та ефективністю його використання.

Територіальні рекреаційні системи є певною просторово-територіальною єдністю об'єктів рекреації і туризму на території у визначених межах. Для них характерні складність і відкритість. Основою функціонування ТРС є ТО рекреаційного господарства як розміщення його об'єктів по території у певному порядку, взаємозв'язку і взаємодії.

На відміну від таких загальних понять, рекреація використовує і більш конкретні, зокрема рекреаційна територія, рекреаційний об'єкт, рекреаційна місткість, рекреаційне навантаження.

Рекреаційна територія є ділянкою Землі у визначених межах, яка використовується для відпочинку та оздоровлення людей, організації екскурсій і туризму. Рекреаційні території за характером їх використання поділяються на дві групи. Одна з них об'єднує рекреаційні території (зелені зони міст, лісопарки, озера, ставки, річки тощо), які призначені для короткочасно-періодичної діяльності. Друга група складається з рекреаційних територій тривалої рекреації (санаторно-лікувальні комплекси, приморські, гірські райони, туристичні бази тощо).

Рекреаційний об'єкт - локальний об'єкт (місце, територія), який використовується для відпочинку. Сюди зараховують пляж, лісову галявину, пам'ятку природи.

Рекреаційна місткість - здатність певної території забезпечувати здійснення комфортної рекреаційної діяльності без деградації природного та історико-культурного середовища.

Рекреаційне навантаження - це допустима кількість рекреантів на одиницю площі, які одночасно можуть перебувати на даній території, після її пристосування до рекреаційних потреб, яка не викликає негативних наслідків в природному середовищі(витоптування, ущільнення ґрунту, забруднення поверхні відходами, нищення рослинного покриву, збідніння тваринного світу тощо) [27].

Туризм та навколишнє середовище представляють собою єдину систему, яка, загалом, укладається в модель «природа-населення-господарство». Якість навколишнього середовища є необхідною умовою для розвитку туризму, а успішний розвиток може бути забезпечено за умови регулювання потоку туристів і при досягненні збалансованого співвідношення економіки та екологічного стану регіону [12].

2.2 Рекреаційні ресурси та їх види

Рекреаційні ресурси - це об'єкти та явища природного й антропогенного походження, що їх використовують для туризму, лікування, відпочинку, які впливають на територіальну організацію рекреаційної діяльності, формування рекреаційних районів (центрів), їхню спеціалізацію та економічну ефективність. Головною властивістю рекреаційних ресурсів є те, що їм властива здатність відновлювати і розвивати духовні та фізичні сили людини. Такі ресурси придатні як для прямого, так і для опосередкованого споживання, надання різноманітних послуг курортно-лікувального і рекреаційно-туристського характеру. Рекреаційні ресурси поділяються на дві основні групи: природні та історико-культурні.

До природних рекреаційних ресурсів належать природні та природно-антропогенні геосистеми, природні об'єкти, явища і процеси, які володіють внутрішніми і зовнішніми властивостями й характерними рисами для організації сезонної або цілорічної рекреаційної діяльності. У межах природних рекреаційних ресурсів можна виокремити кліматичні, ландшафтні, орографічні, бальнеологічні, біотичні, грязьові, водні та інші ресурси. У свою чергу кожен із цих видів

складається з окремих підвидів, наприклад бальнеологічні ресурси поділяються на мінеральні води різного хімічного складу, а отже, і різної лікувальної дії.

Історико-культурні рекреаційні ресурси включають рекреаційно привабливі пам'ятки історії, архітектури, археології, місця, які пов'язані з життям і діяльністю видатних історичних осіб, території, де збереглися яскраво виражені етнографічні особливості, культові споруди, музеї, картинні галереї тощо. Всі ці рекреаційні ресурси приваблюють людей з метою задоволення їх духовних потреб і здатні задовольнити жагу до пізнання, зміни довкілля для психофізіологічного відновлення особистості. Головними задачами у визначенні виду, об'єму та вартості рекреаційних ресурсів є їх оцінка та збереження.

У справі розвитку сфери туризму і рекреації велика роль рекреаційних ресурсів. Тому, щоб визначити можливості використання будь-якої території в рекреаційних цілях, необхідно вивчити й оцінити ті рекреаційно-туристичні ресурси, якими володіє територія.

Необхідним для розуміння рекреаційних ресурсів є розгляд нормативно-правової бази стосовно даного питання. Основу законодавчої бази в галузі рекреації в Україні становлять: Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» (1993); Закон України «Про природно-заповідний фонд» (1992); Земельний Кодекс України (2002); Закон України «Про туризм» (1995); Закон України «Про курорти» (2000); розпорядженням Кабінету Міністрів України № 638 від 01.08.2013 р. «Про схвалення Концепції Державної цільової програми розвитку туризму та курортів на період до 2022 року» [32, 37].

Рекреаційні ресурси є матеріальною передумовою формування рекреаційної галузі народного господарства, її ресурсною базою. Вони потребують бережного і економного використання охорони і примноження. Все це пов'язано з необхідністю їх кількісної та якісної оцінки, визначення їх придатності та альтернативності використання в тій чи іншій галузі народного господарства.

Виділяють три типи рекреаційних ресурсів: природні, історико-культурні, соціально-економічні [1]. Кожний з них відіграє певну роль у формуванні галузевої

організації рекреаційних комплексів. Під природними рекреаційними ресурсами слід розуміти фактори, речовину і властивості компонентів природного середовища, які володіють сприятливими для рекреаційної діяльності якісними та кількісними параметрами і служать або можуть служити для організації відпочинку туризму лікування та оздоровлення людей. До них належать лікувальні оздоровчі фактори багатопільового призначення (ліси, лікувальні кліматичні місцевості, поверхневі води), лікувальні речовини (мінеральні води, грязі, озокерит).

Розглянемо окремі види природних рекреаційних ресурсів.

Кліматичні рекреаційні ресурси - представляють собою метеорологічні елементи або їх поєднання, які мають медико-біологічними властивостями і використовуються в процесі рекреації. Цей вид рекреаційних ресурсів - основний. Певні типи клімату сприяють ефективному підвищенню фізичних і духовних сил людини як самі по собі, так і в поєднанні з іншими природними ресурсами, які можуть бути віднесені до рекреаційних в даному регіоні. У цьому сенсі кліматичні рекреаційні ресурси можуть мати регіональний аспект. Вплив клімату на організм людини називають біоклімат. Відповідно до цього біокліматичні параметри відрізняються від звичайних метеорологічних характеристик, тому що являють собою комплексний вплив метеорологічних характеристик повітряних мас на організм людини: температури, швидкості вітру, вологості, тиску. Для оцінки біоклімату всі біокліматичні параметри розглядаються за ступенем сприятливості їх впливу на організм людини.

Гідромінеральні і гідротермальні рекреаційні ресурси, будучи ресурсами надр, є вичерпними і невідновними. Зазвичай вони розташовані в глибинних шарах літосфери і мають обмежене число виходів на поверхню Землі. Тому порушення гідрологічного режиму району виходу цих вод на поверхню призводить до того, що вони йдуть у глибину земної кори. Джерела виснажуються і втрачають економічну значимість. До водних об'єктів, які становлять інтерес для рекреаційної діяльності, належать моря, великі і малі річки, озера, штучні водойми - від великих водоймищ, побудованих на річках, до ставків і заповнених водою кар'єрів.

Гідромінеральні ресурси є одними з основних природних лікувальних факторів, що використовуються в санаторно-курортній практиці. До них відносяться мінеральні води і лікувальні грязі [11].

Фауністичні рекреаційні ресурси - це природні ресурси, які об'єднують всю різноманітність тваринного світу, що володіє науковою, науково-пізнавальною, природно-естетичною та медико-біологічною цінністю і використовуються в процесі відновлення духовних і фізичних сил людини, його працездатності. Вони виступають одночасно і технологічно обов'язковими ресурсами, безпосередньо беручи участь у процесі відновлення духовних і фізичних сил людини, і які сприяють рекреаційному процесу, формуючи ґрунтові та комплексні рекреаційні ресурси. Всі разом вони створюють високу ступінь атрактивності будь-якого ландшафту.

Ще одним важливим поняттям яке стосується рекреаційних ресурсів, є «рекреаційно-ресурсний потенціал» або його скорочений варіант «рекреаційний потенціал» [9].

При вивченні рекреаційного потенціалу території виявляється проблема реалізації рекреаційних можливостей простору. Вона наочно представляється при співвіднесенні фактичного розвитку інфраструктури туризму і відпочинку з природно-рекреаційним потенціалом даної території, він може оцінюватися у різних масштабах: на рівні світу, країни, регіону тощо [12].

2.2.1 Бальнеокліматичні ресурси

Бальнеотерапія - при відпустці ванн на організм людини діє хімічний склад води, її температура, механічний фактор - гідростатичний тиск води, яке може бути посилене гідромасажем. Лікувальні ванни призначаються при захворюваннях серцево-судинної і нервової систем, опорно-рухового апарату, ендокринної системи, шкіри, гінекологічних та ін.

Лікувальні грязі містять речовини, подібні до гормонів і вітамінів, завдяки чому вони є біогенними стимуляторами (з одного боку, мають біологічне походження, з іншого - стимулюють біологічні процеси в організмі людини).

Дії грязей:

- теплове - ефект вищий, ніж в мінеральних водах, оскільки бруд відрізняється високою теплоємністю і довше зберігає температуру; прогрівання сприяє розширенню судин, відповідно прискорюються струм крові і процеси обміну;

- механічне - завдяки пластичності шар бруду здавлює тканини і сприяє поширенню тепла на велику глибину;

- хімічне - вплив неорганічних і органічних біологічно активних мікроелементів (Fe, Y, Br, сульфідів, органічні кислоти і т.д.) на функції систем організму людини: поліпшення обмінних процесів, кровообігу, харчування тканин, зміцнення імунної системи, протиалергічну дію;

- місцеве - бруд має адсорбційні властивості - видалення з шкіри і слизових хвороботворних мікроорганізмів (протизапальну, розсмоктуючу, знеболуючу дію).

Оскільки грязь якоюсь мірою є "живим" субстратом, якісний склад грязі залежить від дуже багатьох параметрів, головні з яких - мінеральний склад і розмір частинок, що поступають у чашу лиману, концентрація і якісний сольовий склад ропи, температура. Антропогенна дія, в першу чергу, позначається на кондиції грязьового покладу. Хоча бальнеологічне використання грязей зводиться до зовнішнього їх застосування, багато які хімічні речовини: важкі метали, нафтопродукти, пестициди і ін. можуть бути сильними алергенами. Крім того, цими речовинами пригноблюється населяючий грязь мікробний ценоз, і грязь просто «гине» [12].

В БДР є всі сприятливі кліматичні умови, тобто унікальні - еталонні грязі солоного Будацького лиману, цілющі джерела мінеральної води близькі за своїми лікувально-профілактичними властивостями до мінеральних вод знаменитого

Куяльницького лиману. У гідрогеологічному відношенні район розташований у південній частині північного крила Причорноморського артезіанського басейну, великої і складної водоносної системи [4].

Курорт Сергіївка - приморський кліматичний і грязевий курорт степової зони, розташований за 18км від Білгорода-Дністровського на дрібно піщаних пляжах узбережжя Чорного моря та Шаболатського лиману. Основні лікувальні фактори - клімат, лікувальна грязь і ропа з концентрацією солей 22 - 32 г/л, а також морські купання. Функціонують санаторії та водогрязелікарня для лікування опорно-рухового апарату та периферійної нервової системи. Потенціал курорту Сергіївки дозволяє протягом року надавати туристично-рекреаційні послуги більш ніж 100 тисячам громадян [38].

Вода Шаболатського лиману є хлориднонатрієвомагнієвою водою і використовується для приготування різноманітних мінеральних ван.

До комплексного лікування хвороб внутрішніх органів на курорті застосовують мінеральні води. Вода свердловини №2 відноситься до хлоридно-гідрокарбонатнонатрієвих вод та нагадує відомі мінеральні води „Куяльник”4 та 5, „Горячий ключ” джерела №58, свердловини №2 курорту Саки. Вода свердловини 5М має малу мінералізацію та є відповідником відомих мінеральних вод Миргородського типу. Велике значення для курорту Сергіївка мають величезні запаси (без домішків) лікувальної ілової грязі.

Ілова грязь Шаболатського лиману – це чорна, місцями темно-сіра маса з запахом сірководню та аміаку, липка, пластична, має велику теплоємність та малу теплопровідність. Окрім органічного „скелету” грязі, до її складу входить так званий колоїдний комплекс, який складається з мікроскопічних часток заліза, алюмінію, гумусу.

По сучасній генетичній класифікації лікувальні грязі лиману Будак відноситься до середньо- і високомінералізованих слабо сульфідних хлоридних, натрієвих чи магнієво - натрієвих мулових грязей. Вміст сірководню в грязях порядку 10^{-3} %.

Особливу бальнеологічну цінність представляє ропа лиману йодо-бромний хлоридний магнієво-натрієвий, натрієвий розсіл. На відміну від мінеральних вод лікувальні грязі дуже уразливі до зовнішніх дій [32].

2.3 Види рекреаційної діяльності у районі

За своїм туристично-рекреаційним потенціалом Білгород-Дністровський район посідає одне з провідних місць в області. В районі налічується 5 населених пунктів, віднесених до курортних, природно-заповідна зона державного значення - Дністровські плавні, близько 75 туристично - оздоровчих закладів, які приймають і обслуговують туристів і відпочиваючих, санаторій, 2 пансіонату [34].

Найближчим часом в смт.Сергіївка планують побудувати курортно-рекреаційний комплекс (аквапарк) „Лазурний”, який обіцяє стати найбільшим в Україні. За попередніми оцінками, перша черга об'єкту буде здана до експлуатації вже наступного літа. Аквапарк, що розрахований на 4 тисячі відвідувань на добу, розташується на площі у 8 гектарів на косі між Будацьким лиманом та морем.

Проектна вартість парка складе близько 30 мільйонів євро. На даний час розглядаються варіанти кредитування будівництва комплексу банківськими структурами.

Строк окупності проекту буде дорівнювати приблизно 3 експлуатаційним сезонам. Експерти також вважають, що будівництво комплексу „Лазурний” в Сергіївці повинно стати пілотним проектом активізації туристсько-екскурсійної діяльності в Одеській області [38].

Щорічно саме місто Білгород-Дністровський відвідує більш як 120 тисяч туристів. Великою популярністю користуються екскурсії по історичним пам'ятникам. На території якого розташовано багато історичних пам'ятників культури та археології: руїни античного грецького поселення Тіри (датується істориками VI століттям до Різдва Христового), церква Успіння Пречистої Богородиці (Вірменська –XIII-XIV ст.), церква Свято- Іоанна Предтечі (Грецька–

XIII – XIV ст.), Свято-Вознесенський собор, Свято-Георгіївська церква (Болгарська) та інші. Заслуговує на особливу увагу туристів будинок, в якому зупинявся відомий російський поет О.С. Пушкін. Але головною історичною визначною пам'яткою міста є середньовічна фортеця, побудована слов'янськими народами в XIV – XV віках. Фортеця уявляє собою замкнутий багатокутник площею 9 гектарів. Потужні зовнішні захисні споруди фортеці використовувались для зупинки ворожих військ, а внутрішні - для організації ефективної протидії. Висота стін досягає 7 метрів, товщини - 2 метри. Зі сторони суші фортеця оточена ровом, початкова глибина якого досягала 22 метри, ширина - 14 метра. Відомі кінорежисери, серед них такі як С. Герасимов та С. Бондарчук, знімали тут свої фільми.

З метою розвитку туризму розроблена Програма розвитку туристичної галузі на 2004-2010 роки у місті Білгороді-Дністровському, прийнята Постанова Кабінету Міністрів від 21 січня 2004 року № 57 «Про комплексну програму реставрації та використання Акерманської фортеці у м.Білгороді-Дністровському» [37].

Село Шабо - давній виноробницький регіон, розташований на так званій "виноградній широті", тобто на одній широті з кращими виноградниками світу, такими як Бордо і Бургундія. Центр культури вина "Шабо", який сьогодні є популярним об'єктом туристичних відвідувань, де туристи подорожують по сторінках історії виноробства і відкривають для себе таїнство народження благородного напою. У вересні 2011 року в рамках Міжнародного форуму "Дні європейської спадщини в Шабо", Центр культури вина було включено в Міжнародну асоціацію культурного і туристичного обміну і визнано об'єктом винної культурної спадщини Європи [29].

Для забезпечення подальшого розвитку сільського зеленого туризму і сприяння самозайнятості сільського населення, в рамках Програми розвитку туристично-рекреаційної галузі Одеської області на 2011-2015 роки, в липні 2013 року було оголошено конкурс на кращий бізнес-план (проект) у сфері сільського зеленого туризму. Журі конкурсу визначило кращими наступні проекти:

«Облаштування садиби для прийому туристів і проведення майстер-класів по домашньому виноробству» (с. Миколаївка, Білгород-Дністровський район); «Облаштування сільської садиби для проведення етно-фольклорних заходів» (с. Червона Коса, Білгород-Дністровський район [37].

У серпні 2014 року Управлінням культури і туризму, національностей та релігій Одеської обласної державної адміністрації була проведена конференція щодо реалізації міжнародного проекту «Туризм як каталізатор економічного розвитку сільських територій», надано сприяння туроператорам щодо розробки нових туристичних програм з відпочинком на базі сільських садиб у с. Червона Коса Білгород - Дністровського району.

Курорт Затока - приморський кліматичний курорт, розташований у місці злиття Дністровського лиману з Чорним морем на 21-кілометровій ділянці Кароліно-Бугазької коси, за 65 км від Одеси та 23 км від Білгорода-Дністровського. Клімат сухий, з ознаками степового та морського. Велика кількість сонячних днів протягом року, широкі дрібно піщані пляжі зумовлюють привабливість курорту. Він має численні пансіонати, будинки відпочинку, санаторії для лікування кістково-суглобових захворювань у дітей.

Курорт Приморський - приморський рівнинний курорт степової зони, розташований за 30км від Білгорода-Дністровського у великому парку та на широких дрібно піщаних пляжах узбережжя Чорного моря. Лікують захворювання органів дихання.

На рисунку 2.1 представлена карта рекреаційного мікрорайонування БДР.

Рис.2.1 Рекреаційне мікрорайонування Білгород-Дністровського району(за автором)

2.4 Об'єкти природно-заповідного фонду

Головною функцією природно-заповідних об'єктів є збереження і відтворення генофонду живої природи в межах природно-територіальних комплексів. В БДР склалися сприятливі умови для рекреаційного використання цих територій. Вони забезпечують відпочиваючим можливість спілкування з незайманою або мало зміненою природою і тим самим сприяють відновленню фізичних та моральних сил, збагаченню духовного світу людини; передбачають можливість будівництва на їх території чи в буферній зоні лікувально-санаторних та оздоровчих установ; дають змогу успішно здійснювати просвітницьку роботу і екологічне виховання [12].

В пониззі р.Дністер у межах Білгород-Дністровського, Біляївського та Овідіопольського районів Одеської області, розташований Нижньодністрооувський національний природний парк, який було створено у 2008 р. Площа парку складає 213,111 км.кв. У постійне користування парку надано 37 кв.км [31].

На території НПП встановлені такі зони: заповідна - площею 80,98 кв.км, регульованої рекреації - 85,24 кв.км, стаціонарної рекреації - 2,141кв.км та господарча - 44,75 кв.км. Площа земельної ділянки саме у Білгород-Дністровському районі складає 12 кв.км.

До складу Парку включені ділянки двох водно-болотних угідь міжнародного значення «Межиріччя Дністра-Турунчука» і «Північна частина Дністровського лиману», які охороняються Рамсарської конвенцією. Завдяки унікальним природним умовам і збереженню типових ландшафтів територія НПП характеризується надзвичайно високою розмаїтістю фауни. У Червону Книгу України занесені 9 видів риб, 20 видів комах, плазунів 2 види, 20 видів ссавців, 58 видів птахів. На території парку зареєстровано більш ніж 700 видів вищих рослин, з яких 28 - рідкісні, занесені до Червоної Книги України. Деякі види рослин і тварин занесені також до Європейського червоного списку та в список рідкісних видів Міжнародного союзу охорони природи.

На сьогоднішній день проблема природоохоронної та рекреаційної діяльності парку є дуже актуальною, 27 січня 2016 р. був проведений екологічний форум «Сучасний стан та перспективи розвитку Нижньодністровського національного природного парку» [31].

Між селами Семенівка і Молога розташований Лиманський ландшафтний заказник місцевого значення. Згідно з даними екологічного обстеження 2003 р. заказник має площу 0,64 кв. км. На мілководдях Дністровського лиману зустрічаються тисячні скупчення великого баклану, пеліканів, а в повітрі - орлан-білохвіст, рідкісні птахи степової зони й лісостепу [34].

2.5 Історико-культурні об'єкти та культурно-історичні чинники розвитку туризму

Історико-культурний туризм грає важливу роль у формуванні і розвитку міста, так як історичні пам'ятники не тільки є цільовими місцями роботи фахівців, але і цікавими місцями для масових туристів. На відміну від природних чинників, історико-культурний чинник поєднує характерні риси рухомості і нерухомості і має свою історичну динаміку. З підвищенням рівня культури населення, історико-культурний туризм грає важливішу роль в розвитку туристичних центрів. Місця збереження пам'ятників історії і культури формують туристичні райони, вузловими, фокусними точками яких є туристичне місто. Тому саме туристичне місто служить кінцевим цільовим місцем туристів.

В історії міста посідає на перший план Білгород-Дністровська фортеця - видатна пам'ятка середньовічної оборонної архітектури, однієї із найбільших та наймогутніших споруд XIII-XV ст. на території України. Фортеця заснована на залишках античного міста Тіра, а історія її будівництва пов'язана з необхідністю обороняти місто від нападів багаточисленних ворогів. Протягом віків фортеця відіграла важливу роль в історії нашої держави і не раз захищала місто.

Незважаючи на багаточисленні історичні події, ремонти та перебудови, фортеця зберегла свою першопочаткову структуру і є однією з найбільш збережених пам'яток середньовіччя. У 1832р. фортеця над кручею Дністровського лиману втратила статус військово-оборонної споруди, а в 1896р. була оголошена історико-архітектурною пам'яткою. Фортеця Аккерману, що вінчає кругозір над голубим лиманом, зі сторони якого вона ніколи не була взята.

Підземна церква Іоанна Сучавського споруджена над колодязем - на місті, де загинув святий Іоанн Сучавський. Джерело, яке отримало ім'я святого - покровителя Бессарабії, завжди займало помітне місце у православному житті краю. Джерело є дуже цінним, але не тільки через цілющі і смакові властивості його води. Сюди приїжджають багаточисленні паломники практично з усього колишнього СРСР.

XIX століття поповнило архітектурний зміст міста ще трьома культовими спорудами: величезним в Аккермані Свято-Вознесенським собором, болгарською Свято-Георгіївською церквою та Свято-Миколаївською церквою. Серед споруд громадського призначення другої половини XIX - початку XX ст. у центральній частині міста збереглися кілька приватних маєтків, будівлі земської управи, чоловічої гімназії та ін.

У 1895 році в Білгороді-Дністровському було знайдено склеп. Це двокамерне приміщення було зроблено на скелі у передмісті. Археологами було з'ясовано, що тут був похований знатний воїн, цілком можливо, вождь скіфів, які жили в той час в окрузі Тіри. Це місце незабаром охрестили Скіфською могилою. Споруда складається з двох камер: маленької і великої. Ще у давнину склеп піддався розграбуванню. Маленька камера була майже повністю зруйнована, друга була похоронною. У підлозі чітко видно два поглиблення прямокутної форми, де очевидно були поховані чоловік і дружина. В цілому склеп побудований з досить великих вапняних плит: близько 3 м в довжину і товщиною 0,6–0,7 м. Стеля в склепі склепінчаста, на задній стінці є орнамент у вигляді деревного візерунка, проте вчені ставлять під сумнів його рукотворність.

Олександрівські казарми- пам'ятник архітектури був побудований в 20-30 роках 19 століття, згідно з указом російського імператора Олександра Першого. Назва казарм пов'язане з його ім'ям, хоча завершено будівництво було вже при Миколі I. Імператорський указ був не випадковий: Олександр хотів зміцнити свої кордони в Бессарабії, тому в Акермані розгорнулося військове будівництво. Офіцерські корпусу і солдатські казарми були виконані в східному стилі і використовувалися за прямим призначенням майже 170 років. У середині 90-х років минулого сторіччя звідти була виведена українська військова частина, а сам архітектурний комплекс військовим відомством було вирішено безоплатно передати у комунальну власність Білгород-Дністровському. остаточно знищила казарми [4].

Старовинний завод з багатовіковими традиціями виноробства, а також «Центр культури вина Шабо» розташований в невеличкому селі під назвою Шабо. Центр був створений для підвищення культури споживання благородних сортів вин та популяризації здорового способу життя серед українців. «Центр культури вина Шабо» складається з кількох частин. Це Фонтан Діонісія - символ вина Шабо, який представлений у вигляді сталевого циліндра з висіченими фігурками. Вони зображують історію створення компанії Шабо. Центр включає кілька залів - дегустаційний «Кришталевий зал» і кінозал, а також винні підвали - «Херескій льох» і «Королівський льох». При «Центрі культури вина Шабо» відкритий для відвідувачів Музей вина та виноробства - унікальний винахід компанії, який є єдиним у всій країні[29].

Аккембецький курган, відомий також як Попова Могила - пам'ятка археології з похованнями трипільської культури усатівського типу, етапу СІІ та бронзової доби. Курган знаходиться у Білгород-Дністровському районі, селі Біленьке, за 3км на захід від селища міського типу Затоки, на плато північного берегу Будацького лиману.

2.6 Курортні території у Білгород-Дністровському районі та визначення перспектив розвитку рекреаційно-туристичної галузі

Білгород- Дністровський район є найбільш перспективним для розвитку рекреаційного господарства: знаходиться далеко від великих промислових центрів, має всі умови для створення сучасних рекреаційних комплексів.

Згідно з Постановою Кабінету Міністрів України від 28 грудня 1996 року № 1576 в Одеській області виділяють такі курортні зони Білгород-Дністровського курортно-рекреаційного району входять:

- с-ще Затока;
- с-ще Сергіївка;
- с. Косівка;
- с. Курортне;
- с. Миколаївка;
- с. Попаздра;
- с. Приморське.

Спеціалізуються на кліматолікуванні захворювань органів руху, нервової системи, органів дихання та оздоровчому відпочинку.

У 2016 році буде вестись робота відповідно до заходів комплексної програми розвитку туризму в місті Білгороді - Дністровському на 2016 – 2020 роки, а також трансграничного проекту Євросоюзу спільної операційної програми Румунія-Україна-республіка Молдова „середньовічний тур” [34, 35].

Туристи, які приїжджають на в певний регіон для знайомства з місцевими пам'ятками і для відпочинку, надають соціально-культурний вплив в результаті контактів з місцевим населенням. Можна виділити три основні категорії цих контактів:

- коли туристи купують продукти і послуги у місцевого населення;
- коли місцеві жителі і туристи разом користуються наданими послугами (наприклад, морськими пляжами, транспортом, рестораном і т.д.);

-коли туристи і місцеве населення разом проводять культурні заходи.

Однак не обов'язково називати соціальним впливом будь-який безпосередній контакт туристів з місцевими жителями. Нові види комунікацій, транспорту та інфраструктури, пропоновані для розвитку туризму, а також нові засоби праці викликають соціальні зміни і без безпосереднього контакту. Їх можна охарактеризувати як непрямі соціальні ефекти.

Негативний вплив туризму на природу, на жаль, часто бере верхівку над позитивними. Зокрема, погіршується якість води в річках, моря і якість повітря через застосування транспортних засобів; підвищується рівень шуму від діяльності різних розважальних закладів; знищується місцева і дика фауна туристами, що розпалюють багаття; руйнуються історичні пам'ятники вандалами, що залишають на них написи.

Політика будівництва нових готельних комплексів і інфраструктур уздовж узбережжя (особливо в 1970-і рр.), негативно вплинула на природне середовище, в останні роки стала неактуальна. У деяких країнах застосовуються обмеження на будівництво будівель в безпосередній близькості до моря.

Політика по захисту навколишнього середовища повинна бути націлена на довгостроковий період для забезпечення тривалої туристської діяльності, проте багато регіонів ігнорують це, вважаючи за краще комерційну та фінансову миттєву користь.

Але на це все в БДР є проблемні питання:

- низький рівень туристичної інфраструктури;
- неефективне використання наявного туристичного потенціалу;
- недостатнє фінансування заходів комплексної програми.

Тому виконується організація туристичної діяльності та управління розвитком туризму в місті Білгороді - Дністровському:

- розробка спільно з селищними радами Затоки та Сергіївки заходів щодо співпраці по ефективному використанню туристичних ресурсів;

- сприяння діяльності комунального підприємства «Акермантурінвест» як координаційного центру розвитку туризму на території міста Білгорода-Дністровського;

- розробка Комплексної програми розвитку туризму в місті Білгороді-Дністровському на 2016 - 2020 роки.

Сприяння залученню інвестицій у туристичну сферу міста Білгорода-Дністровського:

- створення мобільного туристично-інформаційного центру (ТІЦ);

- встановлення вказівних знаків до туристичних об'єктів міста відповідно до європейських стандартів;

- введення в дію нового міжнародного туристичного маршруту Сучава (Румунія) – міста Румунії і Республіки Молдови - Білгород-Дністровський;

- залучення інвестицій у розвиток туристичної інфраструктури міста, складання каталогу пропозицій для потенційних інвесторів;

- сприяння підготовці інвестиційних проектів у сфері розвитку туризму;

- розробка спільних інвестиційних проектів з містами, з якими Білгород-Дністровський має угоди про співробітництво;

- участь у конкурсі трансграничних проектів Євросоюзу спільних операційних Програм: Румунія - Україна [34].

3 ОЦІНКА РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ БІЛГОРОД-ДНІСТРОВСЬКОГО РАЙОНУ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ

3.1 Огляд методів оцінки рекреаційно-туристичного потенціалу

Рекреаційно-туристичний потенціал будь-якої території характеризується наявністю рекреаційних ресурсів, їх кількістю та різноманітністю. За видами ці ресурси можна поділити на кліматичні, ландшафтні, водні, фауністичні, мінералогічні та культурно-історичні, а функціонально вони забезпечують лікування, відпочинок, пізнання природи і культурно-історичних явищ в конкретному регіоні. Рекреаційні ресурси, а саме природні та історико-культурні, є визначальними щодо розвитку рекреаційної галузі району.

Оцінка рекреаційного потенціалу території показує, що його якісні і кількісні параметри в поєднанні з суспільно-географічними чинниками є важливими об'єктивними передумовами розвитку рекреаційного комплексу регіону.

Оцінка є складним і не до кінця вивченим процесом. Ця складність обумовлена багатьма факторами, серед яких - відсутність обґрунтованих універсальних показників, які можна було б покласти в основу оцінки рекреаційних ресурсів, чітко розроблених методик, рівня забезпеченості інформацією про якість і кількість рекреаційних ресурсів, складність оцінки ефекту використання ресурсів, суб'єктивність оцінок тощо [12].

Виділяються чотири основних типи оцінки рекреаційних ресурсів: функціонально-технологічний, медико-біологічний, психолого-естетичний і економічний [11]. З точки зору рекреантів рекреаційні ресурси оцінюються якісно, кількісно, бально і вартісно.

Для якісної оцінки використовують слова «найкращий», «кращий», «гірший», «найбільший», «більший», «найпривабливіший» тощо. Якісна оцінка в рекреації завжди матиме місце, оскільки людям притаманна внутрішня здатність до порівняння. Відвідавши хоча б два рекреаційні об'єкти, вони обов'язково

порівнюватимуть їх якість. Якісна оцінка за всієї її суб'єктивності значно впливає на загальну думку про рівень привабливості тих чи інших рекреаційних об'єктів і територій.

Кількісна оцінка визначає формальну характеристику рекреаційних ресурсів у метрах, кілометрах, грамах на літр, температурі, солоності, рівні забрудненості води, глибинах прибережних вод, кількості опадів тощо. Вона дає можливість кількісно порівнювати території між собою.

Бальна оцінка знаходиться десь посередині між якісною і кількісною. На основі суб'єктивної дії розробки оціночних шкал та чи інша складова рекреаційних ресурсів отримує певний бал.

Бальні оцінки знаходять все більш широке застосування при дослідженні явищ природно- і суспільно-географічного характеру, вдосконалюється методика їх отримання, хоча сама можливість їх використання залишається дискусійною. При цьому характеристики рекреаційних ресурсів можуть вимірятися як відносними так і натуральними (кількісними) величинами. Тому для формалізації і раціоналізації отримання інтегральних оцінок використання бальних методів є єдино можливим методом оцінки [12].

Оцінка рекреаційного потенціалу спирається на величезний обсяг різнопланової інформації, при цьому одним з ключових аспектів є просторовий аналіз території, що обґрунтовує використання геоінформаційно-картографічного методу дослідження [10].

Історико-культурні ресурси. Бальний підхід до оцінки історико-культурних ресурсів запропоновано в науковому виданні «Науково-методичні засади реформування рекреаційної сфери» [22]. Дана методика базується на загальноприйнятих теоретичних позиціях бальних оцінок. У ній подається 13 підгруп, які отримані в результаті структуризації п'яти підвидів історико-культурних рекреаційних ресурсів (ІКРР). Кожна із підгруп характеризується логічним набором показників, які оцінюються за п'ятибальною шкалою (таблиця 3.1.1).

Таблиця 3.1.1 - Бальна шкала оцінок історико-культурних рекреаційних ресурсів [22]

№	Групи і підгрупи об'єктів	Бали
1	2	3
I. Археологічні об'єкти		
1.1.	Території первісного заселення	1
1.2.	Стоянки, поселення	2
1.3.	Кургани	3
1.4.	Древні городища (прості)	4
1.5.	Древні городища (складні – з декількома лініями оборони, дитинцем і довколишнім містом)	5
II. Меморіальні пам'ятки, пов'язані з історичними подіями, національно-визвольними змаганнями, війнами і бойовими та культурними традиціями		
2.1.	Пам'ятні місця, пов'язані з історичними подіями, національно-визвольними змаганнями, бойовими традиціями, що підтверджуються історичними джерелами	1
2.2.	Окремі пам'ятки, меморіальні дошки, пам'ятні знаки простих форм	2
2.3.	Окремі пам'ятки, меморіальні дошки, що мають високу мистецьку цінність	3
2.4.	Групи пам'яток, меморіальні, парки, споруди, дошки, пам'ятні знаки простих форм	4
2.5.	Група пам'яток, меморіальні музеї, парки, споруди та пам'ятні знаки, що мають високу мистецьку цінність	5
III. Пам'ятники та пам'ятні місця, пов'язані з життям та творчістю діячів історії, культури		
3.1.	Пам'ятні місця, пов'язані з учасниками історичних подій національно-визвольного руху чи війн, діячам історії та культури, що підтверджуються історичними джерелами	1
3.3.	Окремі пам'ятники учасникам історичних подій, національно-визвольного руху чи війн, діячам історії та культури, що мають високу мистецьку цінність	3

Продовження табл. 3.1.1

1	2	3
3.4.	Групи пам'ятників учасникам історичних подій, національно-визвольного руху чи війн, діячам історії та культури простих форм (з обмеженою інформацією)	4

3.5.	Групи пам'ятників учасникам історичних подій, національно-визвольного руху чи війн, діячам історії та культури, що мають високу мистецьку цінність	5
IV. Пам'ятники оборонного будівництва (земляні або муровані укріплення, замки із бастіонними укріпленнями, монастирі, фортифікаційні споруди XIX-XX ст.)		
4.1.	Частково збережені елементи оборонних споруд	1
4.2.	Середньої збереженості елементи оборонних будівель або окремих архітектурних комплексів	2
4.3.	Повністю збережені елементи або окремі комплекси пам'яток оборонного будівництва	3
4.4.	Реставровані пам'ятки оборонного будівництва без музейної експозиції	4
4.5.	Добре збережені і оновлені пам'ятки оборонного будівництва з музейною експозицією	5
V. Сакральні споруди (церкви, костели, синагоги тощо)		
5.1.	Фрагменти культових споруд	1
5.2.	Окремі культові різностильові споруди	2
5.3.	Комплекс культових різностильових споруд	3
5.4.	Окремі культові споруди в одному стилі	4
5.5.	Комплекс культових споруд в одному стилі	5
VI. Пам'ятки народної архітектури (поселення, двори, господарські і житлові будівлі, дерев'яні церкви тощо)		
6.1.	Окремі будівлі з елементами народної архітектури	1
6.2.	Окремі будівлі, що є пам'ятками народної архітектури	2
6.3.	Церкви, садиби, що є пам'ятками народної архітектури	3
6.4.	Окремі вулиці або групи будівель, що є пам'ятками народної архітектури	4
6.5.	Поселення, що визнані як пам'ятки народної архітектури, або спеціально зведені (музеї під відкритим небом)	5
VII. Громадські споруди (народні школи, народні будинки, шпиталі, корчми, млини)		
7.1.	Частково збережені елементи громадських споруд	1
7.2.	Середньої збереженості елементи громадських споруд	2

Продовження табл. 3.1.1

1	2	3
7.3.	Повної збереженості елементи громадських споруд	3
7.4.	Реставровані пам'ятки громадських споруд	4

7.5.	Добре збережені пам'ятки громадських споруд	5
VIII. Палацово-паркові ансамблі		
8.1.	Окремі залишки палацово-паркових ансамблів	1
8.2.	Окремі фрагменти палацово-паркових ансамблів	2
8.3.	Впорядковані фрагменти палацово-паркових ансамблів	3
8.4.	Добре збережені палацово-паркові ансамблі	4
8.5.	Добре збережені і впорядковані палацово-паркові ансамблі	5
XIX. Сучасні пам'ятки архітектури		
9.1.	Окремі пам'ятки архітектури, що збудовані з використанням сучасних будівельних матеріалів, технологій, композиційних рішень	3
9.2.	Окремі сучасні пам'ятки архітектури, що зведені з використанням найновіших технічних засобів	4
9.3.	Група сучасних пам'яток архітектури, що зведені з використанням найновіших технічних засобів.	5
X. Професійні художні промисли		
10.1.	Наявність музейних експозицій, що побудовані на базі зібраних зразків професійних народних майстрів	3
10.2.	Є окремі майстри з експозицією власних творів	4
10.3.	Є декілька професійних майстрів та музейних експозицій їх творів	5
XI. Народні художні промисли (ткацтво, килимарство, вишивка, художня обробка шкіри, художнє плетіння, деревообробка, гончарство тощо)		
11.1.	Наявність музейних експозицій, що побудовані на основі зібраних зразків народних умільців	3
11.2.	Є окремі народні умільці з експозицією власних творів	4
11.3.	Є декілька народних умільців та музейних експозицій з їх творами, майстерень з майстер-класами	5

Продовження табл. 3.1.1

1	2	3
XII. Пам'ятки матеріальної культури		
12.1.	Індивідуальні музейні експозиції	

12.2.	Відомчі музеї пам'яток матеріальної культури	4
12.3.	Етнографічні, національні музеї, музеї народної архітектури і побуту	5
XIII. Пам'ятки фольклору		
13.1.	Наявність окремих традицій, що збереглися у родинному і громадському побуті	3
13.2.	Поширення окремих жанрів або видів фольклору	4
13.3.	Наявність різножанрового та різновидового складу фольклору	5

Наступний етап оцінки пов'язаний з об'єднанням покомпонентних балів, які отримані по окремих блоках ІКРР (формула 3.1), в інтегральну величину, яка і характеризує пізнавальну цінність ІКРР певної території [24,25].

$$A = \sum_{i=1}^f P_i + \sum_{i=1}^n T_i + \sum_{i=1}^k S_i + \sum_{i=1}^m R_i + \sum_{i=1}^b F_i, \quad (3.1)$$

де A – інтегральний показник пізнавальної цінності історико-культурних ресурсів;

P – пам'ятки історії;

T – історико-архітектурні пам'ятки;

S – визначні місця сучасної архітектури;

R – традиційні промисли і ремесла;

F – пам'ятки народного фольклору.

Для зручності оцінювання (співставлення і порівняння оціночних параметрів) авторами методики [22,24.25] введено поняття «коефіцієнта пізнавальної цінності» (K_p), який дорівнює відношенню суми отриманих балів оцінки ІКРР окремої території до максимально можливої кількості балів, яка наведена в шкалі оцінок, причому чим ближче його значення до одиниці, тим більшою є цінність:

$$K_p = A/A_{\max}, \quad (3.2)$$

де A - сума балів пізнавальної цінності історико-культурних рекреаційних ресурсів окремої території (блоку ІКРР);

A_{max} - максимально можлива сума балів за шкалою бальної системи оцінок.

Виходячи із значення K_p , пропонується наступне ранжування рівнів пізнавальної цінності окремих територій: 0,86-1,00 – унікальні; 0,65-0,85 – високоатракативні; 0,45-0,64 – середньоатракативні; 0,25-0,44 – малоатракативні; менше 0,25 – неатракативні.

Цей коефіцієнт зручний для визначення рівня привабливості не лише комплексу історико-культурних ресурсів, але й для окремих блоків. Для цього достатньо поділити отриману суму балів на максимально можливу кількість балів у розрізі окремих блоків ІКРР.

Щоб визначити, наскільки територія забезпечена історико-культурними рекреаційними ресурсами нами було застосовано такий алгоритм дій: розрахунок абсолютних (кількість історико-культурних об'єктів – археологічних, історичних, монументальних, містобудування та архітектури) і відносних показників (співвідношення кількості об'єктів до площі території області), коефіцієнту пізнавальної цінності - встановлення інтервалів оцінювання (табл. 3.1.2) для кожного з показників шляхом поділу різниці між найвищими та найнижчими числовими даними цих показників на три (трьохбальна шкала) - бальна оцінка кожного показника ресурсу - складання балів за всіма показниками - ранжування областей за сумарним балом показників від найвищого до найнижчого - обчислення різниці між найвищим та найнижчим значенням - встановлення кроку шляхом поділу різниці на три (три типи територій за атракативністю), визначення числових меж кожної з трьох груп – присвоєння району відповідної цифри (3 – високоатракативні, 2 – середньоатракативні, 1 – малоатракативні) [12].

Таблиця 3.1.2 - Показники оцінки історико-культурних ресурсів [12]

Показники		Шкала оцінювання		
		3 бали	2 бали	1 бал
Загальна кількість історико-культурних об'єктів, об'єкти	Археологічних	6228-4431	4430-2633	2632-835
	Історичних	2466-1840	1839-1213	1212-586
	Монументальних	246-178	177-109	108-40
	містобудування та архітектури	779-717	716-654	653-591
Насиченість території історико-культурними об'єктами, об'єкти/100 км ²		30-26	25-21	20-14
Коефіцієнт пізнавальної цінності		1-0,75	0,74-0,49	0,48-0,23

Для розрахунку коефіцієнта пізнавальної цінності, який зручний для визначення рівня привабливості не лише комплексу історико-культурних ресурсів, але й для окремих блоків, нами використано методику бальної оцінки пізнавальної цінності історико-культурних ресурсів С. П. Кузика і З. О. Касянчука [24,25], формули ((3.1), (3.2)), тому що дана методика включає бальне оцінювання усіх складових історико-культурних ресурсів, а найскладнішим і найвідповідальнішим завданням є розробка оціночних шкал саме для окремих показників, адже необхідно знайти певні закономірності для переходу від виміру до оцінки. У ній подається 13 підгруп, які отримані в результаті структуризації п'яти підвидів історико-культурних рекреаційних ресурсів (пам'ятки історії, історико-архітектурні пам'ятки, традиційні промисли і ремесла). Кожна із підгруп характеризується логічним набором показників, які оцінюються за п'ятибальною шкалою.

Оцінювання рекреаційної інфраструктури регіону. І. С. Корольова [19], при проведенні рекреаційної оцінки земель і ресурсів, використовувала іншу методику оцінки рекреаційної інфраструктури за сприятливістю з позиції забезпеченості населення готельними підприємствами, пунктами харчування, закладами відпочинку та оздоровлення і туристичними організаціями (таблиця

3.1.3).

Таблиця 3.1.3 - Шкала оцінювання рекреаційної інфраструктури [19]

Параметри	Кількісна та якісна рекреаційна оцінка			
	Несприятлива	відносно сприятлива	сприятлива	Найсприятливіша
Забезпеченість населення готельними підприємствами	менше 3 місць /1000 осіб	3 - 5 місць /1000 осіб	6 місць /1000 осіб	більше 6 місць /1000 осіб
Забезпеченість населення пунктами харчування	менше 10 місць /1000 осіб	10 - 20 місць /1000 осіб	21 - 23 місць /1000 осіб	24 і більше місць /1000 осіб
Забезпеченість населення закладами відпочинку та оздоровлення	менше 20 %	20 - 55 %	56 - 90 %	більше 90 %
Забезпеченість населення туристичними організаціями	менше 10 %	10 - 30 %	31 - 50 %	51 % і більше

Соціально-економічні рекреаційні ресурси. Основним показником соціально-економічних рекреаційних ресурсів (розвитку рекреаційної інфраструктури) є насиченість території рекреаційними об'єктами (щільність рекреаційних закладів).

Так, за В. І. Мацолою [26] насиченість території санаторно-курортними закладами (O_c) розраховується за формулою:

$$O_c = \frac{K_c}{S} 100, \quad (3.3)$$

де K_c – кількість санаторно-курортних закладів, одиниць;

S – площа території, км².

Забезпеченість готельними підприємствами, закладами торгівлі та громадського харчування. У формуванні рекреаційної інфраструктури важливе значення має забезпеченість території готельними підприємствами, закладами торгівлі, громадського харчування та транспортна забезпеченість.

Забезпеченість розраховується за формулою 3.4:

$$Z = \frac{K * 100}{S} \quad (3.4)$$

Де: K – кількість підприємств,

S – площа досліджуваної території.

Транспортна забезпеченість розраховується за формулою 3.5:

$$Z_t = \frac{S_{\dot{a}}}{S} \quad (3.5)$$

де $S_{\dot{a}}$ - площа авто- та залізничних доріг,

S - площа досліджуваної території.

І. М. Філоненко [43]. пропонує оцінювати забезпеченість за такими критеріями(табл. 3.1.4).

Таблиця 3.1.4 - Забезпеченість території готельними підприємствами, закладами торгівлі, громадського харчування та транспортна забезпеченість території [43]

Бали	1	2	3
Забезпеченість готельними підприємствами, од/100 км ²	до 1	1-5	понад 5
Забезпеченість закладами торгівлі, од/100 км ²	до 10	10-25	понад 25
Забезпеченість закладами громадського харчування, од/100 км ²	до 1	1-3	понад 3
Транспортна забезпеченість, км/км ²	до 0,29	0,29-0,42	понад 0,42

Підсумувавши показники коефіцієнтів забезпеченості готельними закладами, закладами торгівлі та громадського харчування, транспортної забезпеченості, І. М. Філоненко [43] визначає показник інфраструктурного забезпечення території.

$$P_{із} = Z_{гп} + Z_{зг} + Z_{згх} + Z_{т} \quad (3.6)$$

$P_{із}$ - показник інфраструктурного забезпечення території,

$Z_{гп}$ - забезпеченість готельними підприємствами,

$Z_{згх}$ - забезпеченість закладами громадського харчування,

$Z_{т}$ - транспортна забезпеченість.

На основі аналізу та узагальнення існуючих методичних підходів до оцінки рекреаційних ресурсів бачимо, що існує декілька методів та критеріїв оцінки складових рекреаційних ресурсів. Якщо критерії і методика оцінки природних і історико-культурних рекреаційних ресурсів розроблена досить добре, то оцінка соціально-економічних ресурсів не має загальноприйнятої схеми. Диференційна

оцінка рекреаційних ресурсів дуже важлива, але особливе значення має комплексна оцінка рекреаційних ресурсів території [12].

Методика оцінки складових природних ресурсів. Дослідивши існуючі методи оцінки природних рекреаційних ресурсів [12,19,2], з'ясували, що найпоширенішою і найвідповіднішою комплексному рекреаційному аналізу території є оцінка ступеня сприятливості тих чи інших параметрів для рекреаційного використання. Оптимальним є застосування трьохступеневої шкали оцінки, яка включає наступні градації: 1) сприятливі (3 бали); 2) відносно сприятливі (2 бали); 3) несприятливі (1 бал), яка й буде нами використана у дослідженні [12,19,2] (табл. 3.1.5).

В магістерській роботі використовувались лише основні показники, які характеризують ресурс.

Таблиця 3.1.5 - Перелік основних показників, які враховуються при оцінці рекреаційних ресурсів [12]

Основні показники, які характеризують ресурс	Специфічні показники, які характеризують ресурс
1	2
<i>Показники природних рекреаційних ресурсів і умов</i>	
Біокліматичні ресурси	
Інтенсивність сумарної сонячної радіації, МДж/м ²	Режим ультрафіолетової радіації (час отримання оптимальної дози УФР, хв.)
Тривалість сонячного сьйва за рік, год	Географічна широта місцевості
Кількість днів без сонця за рік	Мінливість погоди
Період сприятливий для літньої рекреації – кількість днів з $t \geq 15$ °C за рік	Тривалість залягання стійкого снігового покриву, дні

Продовження табл.3.1.5

1	2
Середня швидкість вітру, м/с	Товщина снігового покриву, см
Відносна вологість, %	Тривалість безморозного періоду, дні

Тривалість періоду можливої геліотерапії, місяці	Повторюваність дощових погод, %
Тривалість купального сезону, число днів з температурою води понад 17°	Середньорічна кількість опадів, мм
Ресурси рельєфу	
Глибина розчленування, м	
Щільність розчленування, км/км ²	Наявність зсувів
Крутизна схилів, градуси	Кількість гірських масивів, видатних вершин, висота снігової межі
Оцінка естетичних якостей території	Максимальні та мінімальні відмітки території, амплітуда висот
Біологічні ресурси	
Залугованість, %	Віковий склад (бонітет)
Заболоченість, %	Фітонцидність
Об'єкти природно-заповідного фонду (ПЗФ)	
Площа природоохоронних територій, км ²	Частка природоохоронних територій від загальної площі, %
Бальнеологічні ресурси	
Кількість мінеральних джерел	Наявність специфічних компонентів
Балансові експлуатаційні запаси мінеральних вод, м ³ /добу	Міра мінералізації

Продовження табл.3.1.5

<i>1</i>	<i>2</i>
Кубічних метрів води за добу на кілометр квадратний території, м ³ /добу/км ²	Температура
Грязелікувальні (пелоїди) ресурси	
Наявність лікувальних грязей (пелоїдів) (нативних, фасованих)	
Показники історико-культурних ресурсів	
Кількість історико-культурних об'єктів	Насиченість території історико-культурними об'єктами (кількість об'єктів на 100 км ²)
Показники соціально-економічних ресурсів	
Мережа санаторно-курортного господарства	
Кількість та спеціалізація санаторно-курортних закладів	Функціонування санаторно-курортних закладів (цілорічне, сезонне)

Забезпеченість санаторно-курортними закладами, од./км ²	
Мережа готельного господарства	
Місткість закладів розміщення, місць	Загальна кількість готелів та інших місць для тимчасового проживання, одиниць
Насиченість території закладами розміщення (щільність рекреаційних закладів)	Різноманітність категорій готелів
Мережа ресторанного господарства	
Насиченість території закладами харчування (щільність рекреаційних закладів)	
Мережа торговельного забезпечення	
Забезпеченість населення об'єктами роздрібної торгівлі, од/10000 осіб	
Культурно-освітнє забезпечення	
Забезпеченість території культурними об'єктами, од./км ²	
Транспортна інфраструктура	
Транспортна забезпеченість (доступність), км/км ²	Довжина автошляхів (з твердим покриттям, ґрунтові дороги), км

Аналіз переліку основних показників, які враховуються при оцінці рекреаційних ресурсів (табл. 3.1.5) та регіональних особливостей формування рекреаційного потенціалу дозволив виділити наступні показники складових природних рекреаційних ресурсів, оцінка яких є необхідною для проведення основних видів рекреаційних занять: біокліматичні (інтенсивність сумарної сонячної радіації, тривалість сонячного сяйва за рік, число днів без сонця за рік, швидкість вітру, число днів з $t \geq 15^{\circ}\text{C}$, тривалість періоду можливої геліотерапії, тривалість купального сезону, відносна вологість); геоморфологічні (щільність розчленування, глибина розчленування, крутизна схилів; підступи до води, наявність і структура пляжів, берегів, мілини; оцінка водних об'єктів; оцінка естетичних якостей території); біологічні (залісненість, залугованість, заболоченість і розораність території; площі водно-болотних угідь міжнародного

значення); площі природно-заповідних територій; гідромінеральні і грязелікувальні ресурси (пелоїди) [12].

При визначенні інтервалів оціночних шкал в кожному конкретному випадку використовувалися нелінійні (тривалість сонячного сяйва за рік, кількість днів без сонця за рік, відносна вологість, крутизна схилів, залісненість території) та лінійні (всі інші показники) залежності (табл. 3.1.6), а шкали – рівномірні (кількість днів з $t \geq 15$ °C за рік, відносна вологість, щільність розчленування) і ті, які розширюються [12].

Встановлення оцінки сприятливості природних рекреаційних умов і ресурсів матиме такий алгоритм: бальна оцінка кожного показника ресурсу - складання балів за всіма показниками - встановлення інтегрованої оцінки. Тобто, при розгляді природних рекреаційних ресурсів нами застосовано пофакторно-інтегральну оцінку ресурсу [21].

При визначенні інтервалів оціночних шкал в кожному конкретному випадку використовувалися нелінійні (тривалість сонячного сяйва за рік, кількість днів без сонця за рік, відносна вологість, крутизна схилів, залісненість території) та лінійні (всі інші показники) залежності.

Встановлення оцінки сприятливості природних рекреаційних умов і ресурсів матиме такий алгоритм: бальна оцінка кожного показника ресурсу - складання балів за всіма показниками - встановлення інтегрованої оцінки. Тобто, при розгляді природних рекреаційних ресурсів нами застосовано пофакторно-інтегральну оцінку ресурсу [33].

Таблиця 3.1.6 - Показники оцінки природних умов і ресурсів за ступенем сприятливості для рекреаційного використання [12,40,44,33]

Параметри	Ступінь сприятливості		
	сприятливий (3 бали)	відносно сприятливий (2 бали)	есприятли-вий (1 бал)
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>
Оціночні показники біоклімату			
Інтенсивність сумарної сонячної радіації, МДж/м ²	до 4600	4600 - 5000	понад 5000
Тривалість сонячного сяйва за рік, год	2150 – 2300	1700 - 2150, понад 2300	до 1700
Кількість днів без сонця за рік	60 – 100	100 - 140, до 60	понад 140
Кількість днів з $t \geq 15^{\circ}\text{C}$ за рік	понад 80	40 - 80	до 40
Середньомісячна швидкість вітру, м/с	1 – 4	5 – 7	понад 7
Відносна вологість, %	40 – 60	20 - 40, 60 - 80	до 20, понад 80
Тривалість періоду можливої геліотерапії, місяці	понад 6	2 – 6	до 2
Тривалість купального сезону, число днів з $t_{\text{води}} \geq 17^{\circ}$	понад 90	60 – 90	до 60

Продовження табл. 3.1.6

<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>
Оціночні показники рельєфу для рекреаційних цілей			
Глибина розчленування, м	понад 40	20 - 40	до 20
Щільність розчленування, км/км ²	0,2 - 0,4	0,4 - 0,6	0,6 - 0,8
Крутизна схилів, градуси	3 – 5	5 – 12	до 3 або понад 12
Оцінка естетичних якостей території	пейзажні ландшафти, висока міра екзотичності і унікальності, контрастність	низька міра екзотичності і унікальності, відсутність контрастності	рівнинні, сильно заліснені території

Оціночні показники для водних рекреаційних об'єктів			
Береги	сухі терасовані, без крутих спусків, придатні для освоєння у природному стані	сухі, але крутосхилі, часто обривисті, освоєння яких вимагає нескладних споруд для спуску до води	береги заболочені або дуже круті з високим кліфом чи обривом
Підступи до води	Відкриті	вимагають невеликого розчищення	топки, закущені, закриті
Пляжі	пісок, подрібнена черепашка	трава, пісок, дрібна галька, черепашка	мул, вапняки, глина, заболоченість

Продовження табл. 3.1.6

1	2	3	4
Мілини, м	2 – 10	понад 10	Відсутні
Оцінка водних об'єктів	велика кількість водних об'єктів, придатних для універсального використання	придатні для плавання, риболовлі	обмежені можливості
Оціночні показники біологічних ресурсів і об'єктів ПЗФ			
Частка природоохоронних територій від загальної площі, %	понад 10	3 – 10	до 3
Оціночні показники гідромінеральних ресурсів			
Прогнозовані ресурси підземних вод (ПРПВ), тис.м ³ /добу	понад 50	16 – 50	до 16
Експлуатаційні запаси	понад 15	5 – 15	до 5

підземних вод (ЕЗПВ), тис.м ³ /добу			
Оціночні показники природних лікувальних ресурсів			
Кількість джерел мінеральної води зі специфічними компонентами	5 – 7	3 – 4	до 3
Наявність родовищ лікувальних грязей	Використовуються	не використовуються	Відсутні

Методика оцінки антропогенного навантаження на складові навколишнього природного середовища. Для розвитку туристично-рекреаційної діяльності має значення якість природних лікувальних чинників і загальний екологічний та санітарний стан курортно-оздоровчої території [5]. За Е. Н. Карчевською екологічний стан території оцінюється з врахуванням показників радіоактивного забруднення, техногенного перетворення і екологічної рівноваги (врахування площ, які зайняті природними (незміненими), природно-техногенними (слабко зміненими), техногенними (зміненими і дуже зміненими) ландшафтами [18]. Найповніший перелік показників представлений у роботі І. М. Яковенко «Рекреационное природопользование: методология и методика исследований» [47]. Ступінь гостроти еколого-рекреаційних ситуацій оцінюється шляхом розрахунку двох інтегральних індексів: інтегральний індекс рекреаційно-техногенного навантаження (10 показників: щільність рекреантів, щільність кількості місць рекреаційних підприємств, викиди в атмосферу на 1 км², скид стічних вод на 1 км², рекреаційне навантаження на 1 га лісових угідь, ціна основних фондів рекреаційного призначення на 1 км², рекреаційне навантаження на 1 м² купально-пляжних угідь в сезон «пік», середньорічна відвідуваність 1 природно-пізнавального об'єкту, кількість твердих побутових відходів в розрахунку на 1 км², інтенсивність руху автомобілів в сезон «пік», од./рік) та інтегральний індекс якості рекреаційного середовища (10 показників: щільність пізнавальних об'єктів, км²; забезпеченість рекреаційними послугами за розрахунками на 1 рекреанта; питома

вага природоохоронної території від площі області, %; екологічний збір на 1км²; питома вага пляжів, які потребують меліорації; питома вага лісових угідь, які зазнають рекреаційної дегресії; кількість проб повітря, які не відповідають стандартам, %; кількість проб морської води, які не відповідають стандартам, %; площа лісовідновлювальних робіт; питома вага рекреантів, які негативно оцінюють рекреаційне середовище області, %). Даний перелік включає багато показників, більшість з яких не входить в статистичну звітність, тому використання цієї методики проблематичне внаслідок складності отримання необхідної інформації [12].

Оскільки забруднення атмосфери формується в результаті викидів забруднювальних речовин стаціонарними і пересувними джерелами, то буде враховано наступні показники: викиди ЗР в атмосферне повітря стаціонарними джерелами, викиди ЗР в атмосферне повітря пересувними джерелами.

Негативний вплив на водне середовище відбувається в результаті забору води на промислові та комунально-побутові потреби, а також скиду неочищених і недостатньо очищених зворотних вод, тому буде використано наступні показники: забір води із природних водних об'єктів, споживання свіжої води, загальне водовідведення; скид стічних вод у поверхневі водні об'єкти.

Вплив на ґрунтовий покрив визначається переважно рівнем сільськогосподарського освоєння територій, розораністю земель, що, у свою чергу, прискорює ерозійні процеси, а також кількістю внесених агрохімікатів. Показниками, що характеризують вплив на ґрунтовий покрив, можуть бути: площа сільськогосподарського освоєння, % від загальної площі; площа розораних земель, % від загальної площі; кількість внесених агрохімікатів на 1 га посівної площі.

До показників антропогенного навантаження відносяться відходи виробництва і споживання (тверді промислові та побутові відходи), утворення і нагромадження яких негативно впливає на стан усіх природних компонентів: утворення відходів I-III класів небезпеки, т/рік; утворення відходів IV класу небезпеки, т/рік; наявність відходів I-III класів небезпеки, т/рік; наявність відходів

IV класу небезпеки, т/рік; кількість отрутохімікатів, які зберігаються на територіях складів.

Одним з показників комплексного навантаження на природне середовище є чисельність населення. Як відомо, при збільшенні густоти населення збільшується величина антропогенного навантаження, оскільки зростає рівень споживання природних ресурсів, збільшується кількість газоподібних, рідких та твердих відходів. Тому для оцінки антропогенного навантаження ми використали показник густоти населення [12].

Розглянутий набір показників (таблиця 3.1.7) не охоплює все різноманіття негативного впливу на природні компоненти, але ці показники досить презентабельні для аналізу просторових закономірностей розподілу антропогенного навантаження на територію району [12].

Для групи показників антропогенного навантаження значення змінюються від 1 до 5, збільшення балу відбувається з мірою збільшення негативного впливу на НПС (5 балами оцінюється найбільше антропогенне навантаження).

Таблиця 3.1.7 - Показники антропогенного навантаження на складові навколишнього природного середовища [26].

№	Групи показників	Шкала оцінювання				
		1 бал	2 бали	3 бали	4 бали	5 балів
1	2	3	4	5	6	7
1	Викиди ЗР в атмосферне повітря стаціонарними джерелами, т/рік	до 500	501 - 1000	1001 - 3000	3001 - 5000	понад 5000
	Викиди ЗР в атмосферне повітря пересувними джерелами, т/рік	до 1500	1501 - 3000	3001 - 5000	5001 - 10000	понад 10000
2	Забір води із природних водних об'єктів, млн. м ³ /рік	до 5	6 - 50	51 - 200	201 - 500	понад 500
	Споживання свіжої води, млн. м ³ /рік	до 3	4 - 10	11 - 50	51 - 100	понад 100

	Загальне водовідведення, млн. м ³ /рік	до 3	4 - 15	16 - 35	36 - 100	понад 100
--	---	------	--------	---------	----------	-----------

Продовження табл. 3.1.7

1	2	3	4	5	6	7
3	Скид стічних вод у поверхневі водні об'єкти, млн. м ³ /рік	до 1	1 - 10	11 - 25	26 - 85	понад 85
	Площа сільсько-господарського освоєння, % від загальної площі	до 50	50 - 65	66 - 75	76 - 85	понад 85
	Кількість внесених агрохімікатів на 1 га посівної площі, кг	до 10	10 - 20	21 - 30	31 - 50	понад 50
4	Утворення відходів I-III класів небезпеки, т/рік	до 10	10 - 50	51 - 100	101 - 500	понад 500
	Утворення відходів IV класу небезпеки, т/рік	до 500	500 - 2500	2501 - 10000	10001 - 50000	понад 50000
	Наявність відходів I-III класів небезпеки, т/рік	до 10	10 - 50	51 - 100	101 - 500	понад 500
	Наявність відходів IV класу небезпеки, т/рік	до 500	500 - 2500	2501 - 10000	10001 - 50000	понад 50000
	Кількість отрутохімікатів, які зберігаються на території складів, т	до 10	10 - 50	51 - 200	201 - 500	понад 50
5	Густина населення, осіб/км ²	16 - 30	31 - 40	41 - 50	51 - 60	понад 60

Після вибору показників (таблиця 3.1.7) визначається число градацій. Доцільно використовувати п'ятибальну шкалу через те, що трьохбальна шкала, не дає можливості виділити території найвищого і найнижчого антропогенного навантаження.

Проводиться бальна оцінка кожного показника - складання балів за групами

показників - складання усіх отриманих балів, що узагальнює різні види негативного впливу на НПС - ранжування області дослідження за величиною антропогенного навантаження (1 – дуже низького антропогенного навантаження, 2 – низького, 3 – середнього, 4 – високого, 5 – дуже високого (таблиця. 3.1.8)) [12].

Таблиця 3.1.8 - Територія за величиною антропогенного навантаження та їх характеристика (з додатками автора [12])

Характеристика області	Значення	Бали
Дуже низьке антропогенне навантаження. Необхідні заходи щодо підтримки сучасного стану природного середовища	14-27	1
Низьке антропогенне навантаження. Область з незначним антропогенним навантаженням. Потрібні заходи щодо впорядкування окремих напрямів господарської діяльності	25-35	2
Середнє антропогенне навантаження. Область з постійним техногенним і сільськогосподарським впливом	36-46	3
Високе антропогенне навантаження. Область зі значним антропогенним навантаженням	47-57	4
Дуже високе антропогенне навантаження. Область з великим антропогенним навантаженням. Найгірша екологічна ситуація	58-70	5

3.2 Оцінка рекреаційно-туристичного потенціалу району

Соціально-економічні рекреаційні ресурси. Використавши методику В.І Мацоли [26], ми розраховали насиченість території санітарно-курортними закладами (формула 3.3).

Кількість санаторно-курортних закладів в Білгород- Дністровському районі - 141 [34].

Площа БДР - 1852 км².

$$O_c = \frac{K_c}{S} 100 \quad (3.7)$$

$$O_c = 141/1852 = 0,08\% = 8 \text{ (одиниць/км}^2\text{)}$$

Виходячи з розрахунку можна зробити висновок, що Білгород-Дністровський район має 8 одиниць/км², тобто забезпечений санаторно-курортними закладами.

Існують різні методи оцінки природних рекреаційних ресурсів, але найпоширенішою і найвідповіднішою комплексному рекреаційному аналізу території є оцінка ступеня сприятливості тих чи інших параметрів для рекреаційного використання. Оптимальним є застосування трьохступеневої шкали оцінки, яка включає наступні градації: 1) сприятливі; 2) відносно сприятливі; 3) несприятливі [3].

Отримані результати бальної оцінки БДР, які наведені в таблиці нижче (табл. 3.7), свідчать про високий рекреаційний природно-ресурсний потенціал. Так, наявність у регіоні сприятливих кліматичних умов, лікувальних грязей, мінеральних джерел, ропи лиманів і моря; рекреаційних ресурсів моря, лиманів, великих річок; високоцінних біосферних ресурсів, представлених унікальними і своєрідними природними комплексами (плавні), екосистемами та біоценозами сприяє формуванню і розвитку в регіоні різних видів рекреаційної діяльності,

зокрема курортно-лікувального (лікувальний профіль курортів - клімато-бальнео-грязьовий). Найважливішим фактором природних рекреаційних ресурсів є наявність моря і приморське положення території, яке формує температурний режим узбережних районів. Значення для перелічених показників отримані на основі даних УкрНДІ медичної реабілітації та курортології про природні лікувальні ресурси, даних екологічного паспорту Одеської області про структуру земельних угідь адміністративних районів.

Кожен показник біоклімату оцінювався в балах, далі проводилася інтегральна оцінка значень біокліматичного потенціалу (табл. 3.2.1).

Таблиця 3.2.1 - Оцінка природних рекреаційних умов і ресурсів Білгород-Дністровського району ([12], [34])

Оцінка ресурсів, сумарні та інтегральні бали									Сума складових, бали
Біокліматичних	Геоморфологічних			Біологічних і об'єктів ПЗФ		Гідромінеральних і пелоїдних			
21	3	23	3	9	2	19	3	3	75

Як показали дослідження, біокліматичний фактор є комфортним для відпочинку (табл. 3.2.1), тобто отримані результати свідчать про високий рекреаційний природно-ресурсний потенціал району.

Для розрахунку коефіцієнта пізнавальної цінності, який зручний для визначення рівня привабливості не лише комплексу історико-культурних ресурсів, але й для окремих блоків, було використано методику бальної оцінки пізнавальної цінності історико-культурних ресурсів. Значення для перелічених показників отримані на основі даних Управління охорони об'єктів культурної спадщини Одеської обласної державної адміністрації.

На основі оцінки кожного із компонентів історико-культурних рекреаційних ресурсів, використовуючи теоретичні напрацювання [12], була здійснена оцінка забезпеченості території Білгород-Дністровського району історико-культурними рекреаційними ресурсами. Використовуючи методику Кравціва В.С., Гриніва Л.С., Копача М.В. [22], була здійснена оцінка історико-культурних об'єктів.

За допомогою методики бальної оцінки історико-культурних ресурсів (формула 3.1.1) були оцінені історико-культурні об'єкти. Отримані дані представлені в табл. 3.2.2

Таблиця 3.2.2 - Оцінка історико-культурних рекреаційних ресурсів Білгород-Дністровського (складено автором на основі аналізу [12] та даних [15])

Історико-культурні об'єкти					Шт/ 100 км ²	K _{пц}	Сума складо вих, бали
археологічні	історичні	монументальні	містобуд, архітекту р.	Σ			
118	51	8	44	221	12	0,9 7	14

Бачимо, що БДР добре забезпечений усіма видами історико-культурних об'єктів, загальна оцінка становить 14.

Бальну оцінку Одеської області, в тому числі Білгород-Дністровського району, розглядала Горун В.В [12] за даними 2014 р., оцінка природних рекреаційних умов і ресурсів та історико-культурних рекреаційних ресурсів за 2015-2016 рік не змінилась (табл.3.2.3).

Можна зробити висновок, що БДР достатньо забезпечений історико-культурними ресурсами. Найціннішим об'єктом є Білгород-Дністровська (Аккерманська) фортеця, XIII-XV століття - найбільша та найпотужніша фортеця в Україні, унікальна пам'ятка оборонної архітектури середньовіччя.

Таблиця 3.2.3 - Оцінка рекреаційно-ресурсного потенціалу адміністративно-територіальних одиниць Одеської області [12]

Адміністративний Район	Оцінка природно-рекреаційного потенціалу	Оцінка історико-культурних рекреаційних ресурсів	Сумарний бал
	Бали		
Білгород-Дністровський	61	14	75

Рекреаційна інфраструктура. І. С. Корольова [19] запропонувала оригінальну методикау рекреаційної оцінки земель за сприятливістю з позиції забезпеченості населення готельними підприємствами, пунктами харчування, закладами відпочинку та оздоровлення і туристичними організаціями (табл. 3.2.4).

Таблиця 3.2.4 - Оцінка рекреаційної інфраструктури Білгород-Дністровського району (за автором на основі аналізу [12] та даних [14])

Параметри	Значення	Якісна оцінка
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>
Забезпеченість населення готельними підприємствами	4,85 місця/1000 осіб	Відносно сприятлива

Продовження табл. 3.2.4

<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>
Забезпеченість населення пунктами харчування	366 місць/1000 осіб	Найсприятливіша

Забезпеченість населення закладами відпочинку та оздоровлення	10,94%	Несприятлива
Забезпеченість населення туристичними організаціями	0,035%	Несприятлива

Виходячи з оцінювання можна зробити висновок, що рекреаційна інфраструктура БДР добре забезпечена з позиції забезпеченості населення пунктами харчування, але зовсім не забезпечена закладами відпочинку та оздоровлення, туристичними організаціями, через це погіршується загальний розвиток рекреаційної сфери району.

Зробивши оцінку забезпеченості готельними підприємствами, закладами торгівлі та громадського харчування за територіальним принципом, можна зробити висновок що БДР забезпечений закладами громадського харчування та транспортом, мало забезпечена закладами торгівлі та готельними підприємствами (табл. 3.2.5).

Показник інфраструктурного забезпечення території дорівнює 10.

Аналіз статистичної інформації дозволив встановити, що Білгород-Дністровський район забезпечений закладами торгівлі та громадського харчування, транспортною інфраструктурою.

Транспортно-дорожній комплекс, який представлений усіма видами транспорту і включає в себе морські торговельні порти (м.Білгород-Дністровський, смт.Затока), де також розвинене залізничне господарство, залишається незмінним.

Таблиця 3.2.5 - Бальна оцінка забезпеченості готельними підприємствами, закладами торгівлі та громадського харчування, за територіальним принципом (за автором на основі даних [15])

Параметри	Кількість об'єктів, одиниць [15]	Кількість об'єктів, одиниць (за автором)	Значення коефіцієнта	Бали
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>
Забезпеченість готельними підприємствами, од/100 км ²	4	9	0,48	1
Забезпеченість закладами торгівлі, од/100 км ²	124	639	34,5	3
Забезпеченість закладами громадського харчування, од/100 км ²	24	120	6,47	3
Транспортна забезпеченість, км/км ²	976	976	0,53	3

Аналіз надпрацювань роботи Горун В. В. [12] показали, що в 2013 році забезпеченість деяких показників району була менша ніж в 2016 році.

Отже, ми можемо спостерігати, що кількість одиниць готельного підприємства, закладів торгівлі, заклади громадського харчування (ресторанне господарство) зросли у 2-4 рази.

Природні ресурси. Оцінка природних умов і ресурсів зведена у табл.3.2.6.

Таблиця 3.2.6 - Показники оцінки природних умов і ресурсів за ступенем сприятливості для рекреаційного використання (складено автором на основі аналізу [12] та даних [15])

Параметри	Показник	Ступінь сприятливості
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>
Оціночні показники біоклімату		
Інтенсивність сумарної сонячної радіації, МДж/м ²	4690	Відносно сприятливий (2 бали)
Тривалість сонячного сяйва за рік, год	2150	Сприятливий (3 бали)
Кількість днів без сонця за рік	75	Сприятливий (3 бали)
Кількість днів з $t \geq 15$ °С за рік	130	Сприятливий (3 бали)
Середньомісячна швидкість вітру, м/с	4	Сприятливий (3 бали)
Відносна вологість, %	67	Відносно сприятливий (2 бали)
Тривалість періоду можливої геліотерапії, місяці	5	Відносно сприятливий (2 бали)
Оціночні показники рельєфу для рекреаційних цілей		
Глибина розчленування, м	40	Відносно сприятливий (2 бали)
Щільність розчленування, км/км ²	0,45	Відносно сприятливий (2 бали)
Крутизна схилів, градуси	5-12	Відносно сприятливий (2 бали)
Оцінка естетичних якостей території	пейзажні ландшафти, висока міра екзотичності і унікальності, контрастність	Сприятливий (3 бали)
Крутизна схилів, градуси	5-12	Відносно сприятливий (2 бали)
Глибина розчленування, м	40	Відносно сприятливий (2 бали)
Оціночні показники для водних рекреаційних об'єктів		

Продовження табл. 3.2.6

<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>
----------	----------	----------

Береги	сухі, але крутосхилі, часто обривисті, освоєння яких вимагає нескладних споруд для спуску до води	Відносно сприятливий (2 бали)
Підступи до води	вимагають невеликого розчищення	Відносно сприятливий (2 бали)
Пляжі	трава, пісок, дрібна галька, черепашка	Відносно сприятливий (2 бали)
Мілини	2-10	Сприятливий (3 бали)
Оцінка водних об'єктів	придатні для плавання, риболовлі	Відносно сприятливий (2 бали)
Оціночні показники біологічних ресурсів і об'єктів ПЗФ		
Частка природоохоронних територій від загальної площі, %	0,006	Відносно сприятливий (2 бали)
Оціночні показники природних лікувальних ресурсів		
Наявність родовищ лікувальних грязей	Використовуються	Забезпечені (3 бали)
Кількість джерел мінеральної води зі специфічними компонентами	2	Мало забезпечені (1 бал)

Виходячи з показників оцінки природних умов і ресурсів за ступенем сприятливості для рекреаційного використання БДР, можна зазначити що 14 показників мають найвищий ступінь, 15 показників мають середній ступінь.

Загальна оцінка природних умов і ресурсів становить 73. Загалом можна зробити висновок що Білгород-Дністровський район забезпечений ресурсами та природними умовами.

Антропогенне навантаження на складові навколишнього природного середовища. Для оцінки екологічного стану БДР використовувалась методика бального оцінювання за О.О. Бейдиком [1]. Показники розраховані за даними Головного управління статистики в Одеській області, Міністерства екології та природних ресурсів України (табл. 3.2.7).

Таблиця 3.2.7 - Показники антропогенного навантаження на складові навколишнього природного середовища (за автором на основі даних [35])

№	Групи показників	Значення [12]	Значення [за автором]	Оцінка за шкалою
1	2	3	4	5
1	Викиди ЗР в атмосферне повітря стаціонарними джерелами, т/рік	453	375,6	1 бал
2	Забір води із природних водних об'єктів, млн. м ³ /рік	9,4	7,936	1 бал
	Споживання свіжої води, млн. м ³ /рік	7,6	6,307	2 бали
	Загальне водовідведення, млн. м ³ /рік	5,9	5,724	2 бали
	Скид стічних вод у поверхневі водні об'єкти, млн. м ³ /рік	0,0	1,455	2 бали
3	Площа сільсько-господарського освоєння, % від загальної площі	71,6	79,9	4 бали

Продовження табл. 3.2.7

1	2	3	4	5
	Площа розораних земель, % від загальної площі	89,1	80	4 бали
	Кількість внесених		43	4 бали

	агрохімікатів на 1 га посівної площі, кг	48		
4	Утворення відходів I-III класів небезпеки, т/рік	66,4	297,9	4 бали
	Утворення відходів IV класу небезпеки, т/рік	6499,2	9438,1	1 бал
	Наявність відходів I-III класів небезпеки, т/рік	8044,6	990,9	4 бали
	Наявність відходів IV класу небезпеки, т/рік	21,9	18,6	2 бали
	Кількість отрутохімікатів, які зберігаються на територіях складів	66,2	0	1 бал
5	Густота населення, осіб/км ²	32,5	32,6	2 бали

Майже всі показники антропогенного навантаження на складові навколишнього природного середовища Білгород-Дністровського району відносно не великі і мають здебільшого оцінку 1-2 бали. Тільки площа земель сільсько-господарського освоєння, розораність, кількість внесених агрохімікатів, наявність та утворення відходів I-III класів небезпеки мають 4 бали.

Загалом оцінка становить 34, що відповідає території за величиною антропогенного навантаження, «Низьке антропогенне навантаження. Область з незначним антропогенним навантаженням. Потрібні заходи щодо впорядкування окремих напрямів господарської діяльності» та має 2 бали.

По аналізу роботи Горун В. В. [12], показники за 2013 рік показали, що оцінка відповідає “ як середньо забруднені райони з постійним техногенним, сільськогосподарським і рекреаційним навантаженням”.

Ми можемо бачити, як відрізняються показники антропогенного навантаження Білгород-Дністровського району за 2013 рік та 2016 ріки.

В 2014 році була розроблена «Програма розвитку району на 2015 рік» Білгород-Дністровською районною радою [34]. В програмі йдеться про охорону навколишнього природного середовища, збереження і відновлення природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки життєдіяльності людини, яка є невід'ємною умовою сталого економічного та соціального розвитку Білгород-Дністровського району та залишається основним завданням і напрямком охорони довкілля на 2015 рік.. Реальне зменшення навантаження на НС у останні 3 роки пояснюється, скоріше, загальним спадом економічної діяльності в країні та в окремих регіонах зокрема.

3.3 Рекреаційна місткість територій Білгород-Дністровського району Одеської області

При розрахунку рекреаційної місткості, яка є одним з найважливіших показників при плануванні рекреаційно-туристського господарства, в тому числі в процесі формування спеціальних (вільних) економічних зон туристсько-рекреаційного типу. Показник рекреаційного навантаження залежить від особливостей ландшафтної будови і функціональної спрямованості рекреаційного використання території. Як наслідок - під впливом антропогенних навантажень і природних умов туристичні об'єкти і території поступово втрачають свою первинну привабливість і цінні рекреаційні властивості. Для збереження та відновлення їх необхідний комплекс заходів, проведення яких є неможливим без виявлення рекреаційних можливостей окремих ресурсів, навантаження на території, щоб не завдати шкоди їй, максимальної та мінімальної кількості туристів, яких в змозі прийняти відповідна територія.

Рекреаційна місткість визначається для кожного сезону окремо за формулою [27]:

$$V_i = \frac{N_i * S_i * C}{D_i} \quad (3.7)$$

де: V_i - рекреаційна місткість i -ї території, осіб;

N_i - норма рекреаційного навантаження на i -ту територію, осіб/км²;

S_i - площа i -ї рекреаційної території, км²;

C - тривалість рекреаційного періоду, днів;

D_i - середня тривалість перебування туристів і відпочиваючих на i -й території, днів.

Виходячи з цих даних встановлені нормативні показники рекреаційного навантаження для різних природних комплексів України (табл.3.3.1).

Таблиця 3.3.1 - Нормативні показники рекреаційного навантаження на природні комплекси[27]

Природні Комплекси	Нормативи рекреаційного навантаження (осіб/км ²)		
	Літо		
	min.	max.	сер.
Приморські	300	500	400
Озерні	80	150	115
Річкові	50	80	65

Норми рекреаційного навантаження залежать в основному від природних ландшафтів та сезону року. Найбільшу опірність на вплив рекреаційного навантаження мають приморські природні комплекси, найменшу - низовинні. Рекреаційне навантаження влітку є вищим, ніж зимою. Для різних природних комплексів рекреаційне навантаження зимою коливається від 20% , для приморських до 80% [27].

Визначення місткості рекреаційного центру залежить від величини центру, природних умов, цінності рекреаційних ресурсів і визначається за формулою (3.8):

$$M_i = K_{пу_i} \cdot K_{р_i} \cdot N_i \cdot KR \quad (3.8)$$

де: M_i - рекреаційна місткість i -го центру, тис. осіб;

$K_{пу_i}$ - коефіцієнт природних умов i -го рекреаційного центру;

Kp_i - коефіцієнт цінності рекреаційних ресурсів i -го центру;

N_i - кількість жителів населеного пункту, де розміщений i -тий рекреаційний центр, тис. осіб;

KR - коефіцієнт комфортності.

Коефіцієнт природних умов (Kp_i) визначається фізико-географічними особливостями розміщення рекреаційного центру і становить для низовини - 1,0; для височини і горбогір'я - 1,25; для гірських територій - 1,5.

Коефіцієнт комфортності (Kp_k) враховує оптимальне співвідношення між кількістю постійних жителів населеного пункту і максимальною одночасно чисельністю рекреантів, які можуть перебувати в даному рекреаційному центрі, не порушуючи загальних умов комфортності. З цієї точки зору оптимальною вважається частка 15-18% рекреантів від кількості жителів населеного пункту. Отже, K може коливатись від 0,15 до 0,18. Значення коефіцієнта цінності рекреаційних ресурсів (Kp_i) показані в таблиці 3.3.2.

Таблиця 3.3.2 - Коефіцієнти цінності рекреаційних ресурсів України [27]

Регіони	Kp_i
Південний берег Криму	3,0
Західне узбережжя Криму	2,2
Північно-західне узбережжя Чорного моря	2,0
Узбережжя Азовського моря	1,5
Карпатський регіон	2,3
Інші території	1,5

Дані нормативи (табл. 3.3.1) дають загальне уявлення про норми рекреаційного навантаження на різні природні комплекси. Локалізовані показники рекреаційного навантаження для кожної окремо взятої території визначаються на місці з урахуванням конкретних природних умов, в першу чергу враховуючи характер підстилаючої поверхні, рослинного світу, нахилу поверхні, прояву шкідливих геодинамічних процесів.

Розрахунки проводились при наступних кількісних параметрах:

Тривалість рекреаційного періоду, $C = 150$ днів;

Середня тривалість перебування туристів і відпочиваючих на i -й території, $D_i = 7$ днів.

Розрахунки представлені на таблиці 3.3.3 та 3.3.4.

Таблиця 3.3.3 - Місткість рекреаційного центру при коефіцієнті комфортності 18% (за автором)

Адміністративний центр	Кількість жителів	Рекреаційна місткість, осіб
м.Білгород-Дністровський	50 086	18 030

Таблиця 3.3.4 - Рекреаційна місткість територій Білгород-Дністровського району (за автором)

Рекреаційна зона	Площа території, кв.км	Рекреаційна місткість, осіб		
		min.	min.	min.
Лиманський ландшафтний заказник	0,64	min.	min.	min.
Смт. Сергіївка	5,4	685	877	1097
Смт. Затока	8,25	34 714	46 285	57 857
с. Курортне	0,27	53 035	70 714	88 392

Нами була розрахована рекреаційна місткість території Білгород-Дністровського району у літній сезон, розрахунки показали, що при

максимальному навантаженні розрахунки показали, що на рекреаційних зонах спостерігається навантаження на території.

Реальна картина кожного літа - це перевантаження морського побережжя у смт.Затока неорганізованими рекреантами, та достатня завантаженість місць санаторіїв смт.Сергіївки. Порівняти наші розрахунки з фактичною кількістю рекреантів нам не вдалося за браком статистичної звітності по туризму і рекреації по окремим районам Одеської області.

Для міста Білгород-Дністровський місткість рекреаційного центру становить 18 030 осіб при коефіцієнті комфортності 18%.

3.4 Екологічно допустима місткість Білгород-Дністровської курортно-оздоровчої території

Іншим, не менш важливим, показником є екологічно допустима місткість курортно-оздоровчої території - максимальна кількість рекреантів, що можуть одночасно перебувати на даній території і разом з місцевим населенням не призводити до порушення екологічно збалансованого розвитку курортно-оздоровчої території. V_{ei} розраховується, з врахуванням показника V_i і коефіцієнта K_{oei} - показник оптимальної екологічної місткості даної території - частки від екологічної місткості еталонних курортно-оздоровчих територій (ландшафтів) даного типу з урахуванням екосистемної екологічної пропозиції та екологічної деградації території (формула 3.9) [11]:

$$V_{ei} = (V_i + N_p) \times K_{oei}, \quad (3.9)$$

Де, V_{ei} – екологічно допустима місткість і-ої курортно-оздоровчої території, осіб;

V_i – рекреаційна місткість і-ої курортно-оздоровчої території, осіб;

N_p – кількість постійного населення i -ої курортно-оздоровчої території, осіб;
 K_{oei} – коефіцієнт оптимальної екологічної місткості i -ої курортно-оздоровчої території;

$$0 \leq K_{oei} \leq 1;$$

$K_{oei} = 0$ - для деградованих курортно-оздоровчих територій, не придатних для здійснення курортно-оздоровчої діяльності;

$K_{oei} = 1$ - для еталонних курортно-оздоровчих територій.

На основі даних методичних рекомендацій визначена екологічно допустима місткість (табл. 3.4.1).

Таблиця 3.4.1 - Рекреаційна місткість Білгород-Дністровської курортно-оздоровчої території(за автором)

Рекреаційний центр	Населення рекреаційних центрів Білгород - Дністровського району [15], осіб	Сумарна мінімальна рекреаційна місткість за рік, осіб
Смт. Сергіївка	5200	51 485
Смт. Затока	1600	72 314
с. Курортне	757	1452

Розглядався в роботі не менш важливий, показник екологічно допустимої місткості курортно-оздоровчої території БДР, де видно, що рекреанти разом з місцевим населенням можуть призводити до порушення екологічно збалансованого розвитку курортно-оздоровчої території.

ВИСНОВКИ

У процесі дослідження магістерської кваліфікаційної роботи вирішено важливі наукові питання - оцінено сучасний стан і тенденції розвитку екологічно орієнтованих форм рекреаційно-туристичної діяльності в Білгород - Дністровському районі Одеської області.

Були розглянуті такі важливі чинники як історико-культурні рекреаційні ресурси району, показники соціально-економічних ресурсів регіонів, рекреаційна інфраструктура, оцінка складових природних ресурсів, оцінка антропогенного навантаження на складові навколишнього природного середовища. Розрахунки були порівняні з роботою Горун В. В, яка в 2013 році проводила рекреаційну оцінку Білгород - Дністровського району Одеської області.

При оцінці історико-культурних рекреаційних ресурсів нами не було виявлено змін з 2013 року.

При оцінці соціально-економічних ресурсів БДР отримав бальну оцінку 10. За 2013 рік бал був нижчий, тобто забезпеченість деяких показників району була менша ніж в 2016 році.

Проаналізувавши всі параметри антропогенного навантаження на НПС, можна зробити висновок що в 2016 році оцінка становить 34, що відповідає території за величиною антропогенного навантаження, «Низьке антропогенне навантаження. Область з незначним антропогенним навантаженням. Потрібні заходи щодо впорядкування окремих напрямів господарської діяльності» та має 2 бали. За 2013 рік оцінка відповідає “ середньо забруднений район з постійним техногенним, сільськогосподарським і рекреаційним навантаженням”. Ми можемо бачити, як відрізняються показники антропогенного навантаження Білгород-Дністровського району за 2013 рік та 2016 роки.

По місткості рекреаційних територій БДР ми побачили, що згідно даних розрахунків можна зробити висновок, що в літку рекреаційне навантаження знаходиться на межі, або перевищує норми навантаження. Це потребує додаткових

інфраструктурних ресурсів та більш раціонального використання природних ресурсів.

Розглядався в роботі не менш важливий показник - екологічно допустима місткість курортно-оздоровчої території, де видно, що рекреанти разом з місцевим населенням можуть призводити до порушення екологічно збалансованого розвитку курортно-оздоровчої території.

Антропогенне навантаження на складові навколишнього природного середовища в БДР мають низькі показники, а фізико-географічне розташування, різноманітні ландшафти, гарні показники природних ресурсів та умов, забезпеченість інфраструктурним та споживчим показниками досить високі.

Виходячи з цих величин, можна зробити висновок що Білгород – Дністровський район має високий рекреаційно-туристичний потенціал та найкращі перспективи для розвитку екологічно орієнтованих форм рекреаційно-туристичної діяльності.

ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ

1. Бейдик О. О. Навчально - методичний комплекс дисципліни "Рекреаційна географія" / Київ: ВГЛ "Обрій", 2007. 98с.
2. Бейдик О.О. Рекреаційно-туристські ресурси України: методологія та методика аналізу, термінологія, районування / Київ: КНУ, 2001. 397 с, 89-115с.
3. Безруков Ю. Ф. Рекреационные ресурсы и курортология : учеб. пособ. / Симферополь, 1998. 117 с.
4. Білгород-Дністровський район. Одеська область у складі УРСР(На основі матеріалів енциклопедичного видання про історію міст та сіл України, том - Історія міст і сіл Української РСР. Одеська область. Київ: Головна редакція УРЕ АН УРСР, 1969. 911с.
5. Ветрова Н. М. Экологическая безопасность рекреационного региона : монография / Симферополь: РИОНАПКС, 2006. 297 с.
6. **Видовий склад рослин Прибережної смуги Дністровського лиману// URL:<http://www.studfiles.ru/preview/3963320/>**
7. Нікіпелова О. М., Новодран О. В., Біленький К. Е. Виявлення земель на чорноморському узбережжі Одеської області, що мають природні лікувальні властивості, з визначенням їх меж: звіт про НТР (закл.) 30.11.04 / Укр. НДІ медичної реабілітації та курортології / Одеса, 2004. 66 с.
8. Хільчевський В.К., Гребеня В.В. Водний фонд України: Штучні водойми, водосховища і ставки: довідник / Київ: Інтерпрес, 2014. 164с.
9. Герасимчук З.В., Коленда Н.В., Черчик Л.М. Регіональна політика розвитку рекреаційного природокористування : механізми формування та реалізації: монографія / Луцьк: Надстир'я, 2007. 172 с.
10. Горун В. В. Внутрішньообласне рекреаційне районування з ціллю оптимізації управління рекреаційною діяльністю // Матеріали IV Регіональної наук. конф. студентів, магістрів, аспірантів та молодих вчених «Екологія, неоекологія,

охорона навколишнього середовища та збалансоване природокористування» / Харків, 2011. С. 45 - 47.

11. Горун В.В. Рекреаційні ресурси і умови Одеської області та особливості їх територіальної диференціації / Одеса, 36-55 с.

12. Горун В.В. Територіальна організація і особливості рекреаційних ресурсів та умов Одеської області: дис. на здобуття наук. ступеня канд. геогр. наук: спец. 11.00.11 – конструктивна географія і раціональне використання природних ресурсів / ОДЕКУ. Одеса, 2014. 388с.

13. Гудзь П. В. Економічні проблеми розвитку курортно-рекреаційних територій / Донецьк: ІЕПД НАН України, ТОВ «Юго-Восток, Лтд», 2001. 270с.

14. Білгород-Дністровській ВП ГУНП в Одеській області. Одеська область. URL: <http://od.npu.gov.ua/uk/publish/article/82330>

15. Головне управління статистики в Одеській області. URL: <http://www.od.ukrstat.gov.ua/>

16. Закон України «Про туризм» від 15.09.1995 № 324/95-ВР // Верховна Рада України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80>

17. Історія Української географії і картографії // Матеріали наук. конф. Тернопіль, 1995, 226 - 275с.

18. Карчевская Е. Н. Методическое обеспечение регионального развития и пространственной дифференциации туризма (на примере Гомельской области) : автореф. дис. на соиск. науч. степени канд. геогр. наук : спец. 25.00.24 «Экономическая, социальная, политическая и рекреационная география». Рос. гос. ун-т им. И. Канта. Калининград, 2008. С. 22.

19. Королева И. С. Кадастровая оценка рекреационных земель с учетом их ценности (на примере Белгородской области) : Автореф. дис. на соиск. науч. степени канд. геогр. наук : спец. 25.00.26 / Белгород, 2009. 23 с.

20. Засади щодо охорони та збереження родючості ґрунтів Одеської області / Кісеолар М.Г., Новаковський А.Г., Онищук В.П. та ін; Одеса, 2008. 105 с.

21. Колотова Е. В. Рекреационное ресурсоведение : учеб. пособ. для студентов, обучающихся по специальности «Менеджмент». 1999. 135 с.
22. Кравців В. С. Науково-методичні засади реформування рекреаційної сфери: наукове видання / Львів: НАН України. ІРД НАН України, 1999. 78 с.
23. Крачило М. П., Попович С. І., Федоренко Н. В. Туристично-рекреаційне районування території України: збірник наукових статей «Туристичні ресурси України» // Київ: ФПУ, 1966. С. 268–275.
24. Кузик С. П. Географія туризму: навч. Посіб / Київ, 2011. 271 с.
25. Кузик С. П. Оцінка туристичної придатності території Карпат. Український міст в Європу : проблеми і перспективи // Міжн. наук.-практ. Конф / Львів, 1993. 100–103 с.
26. Мацола В. І. Рекреаційно-туристичний комплекс України / Львів, 1997. 189 с.
27. Полетаєва Л.М., Колісник А.В. Методичні вказівки по організації самостійної роботи студентів та виконання контрольної роботи з дисципліни "Організація туристичної діяльності" для студентів V курсу заочного факультету, спеціальність «Екологія та охорона навколишнього середовища», спеціалізація «Екологія курортного та рекреаційного господарства» / Одеса: ОДЕКУ, 2012. 34 с.
28. Мироненко Н. С., Твердохлебов И. Т. Рекреационная география / Москва: Изд-во Моск. ун-та, 1981. 208 с.
29. Аккерманский уезд // Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона : в 86 т. (82 т. и 4 доп.). СПб., 1907.
30. Науково-методичні засади реформування рекреаційної сфери / Кравців В.С., Гринів Л.С., Копач М.В., Кузик С.П. Львів: НАН України. ІРД НАН України, 1999. 78 с.
31. Перспективи розвитку Нижньодністровського національного природного парку. Вперше відкрито обговорюються одразу в трьох районах.
URL:<https://infoprostorodessa.wordpress.com/2016/01/28>

32. Постанова Кабінету Міністрів України від 11 грудня 1996 року, № 1499 «Про затвердження переліку водних об'єктів, що відносяться до категорії лікувальних». URL:<http://www.zakon.rada.gov.ua>
33. Прасул Ю. І. Туристсько-рекреаційний потенціал території та його аналіз: методичні рекомендації до практичної та самостійної роботи студентів / Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2011. 36 с.
34. Програма Соціально-економічного та культурного розвитку міста Білгород-Дністровського на 2016 рік. URL:<http://bd-rada.odessa.gov.ua/index.php/component/content/article/2-uncategorised/1073-programa-rozvitku-raonu-na-2015-rik>
35. Регіональна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Одеській області за 2015 рік. URL:<http://dostup.pravda.com.ua/request/13964/response/22466/attach/5/attachment.pdf>
36. Преображенский В.С. География и отдых / В.С. Преображенский, Ю.А. Веденин / Москва: Знание, 1971. 47 с.
37. Розпорядження Кабінету Міністрів України № 638 від 01.08.2013 р. «Про схвалення Концепції Державної цільової програми розвитку туризму та курортів на період до 2022 року». URL:<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/638-2013-%D1%80>
38. Сергеевка - самый крупный климато-бальнеогрязевой курорт в Одесской области. URL:<http://odesskiy.com/regioni-odesskoj-oblasti/sergeevka.html>
39. Субботин Л. В. Раскопик курганов / г. Белгород-Днестровский, АО 1974. 1975
40. Стафійчук В. І. Рекреалогія: навч. посіб / Київ: Альтерпрес, 2006. 264 с.
41. Структура-управління, водні ресурси. Білгород-Дністровське управління водного господарства URL:<http://tiraag.jimdo.com>
42. Топчієв О.Г. Суспільно-географічні дослідження: методологія, методи, методики: Навч. посібн. / Одеса: Астропринт, 2005. 632 с.

43. Філоненко І. М. Територіально-рекреаційний комплекс Чернігівської області (суспільно-географічне дослідження): Автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. геогр. наук: спец. 11.00.02 «Економічна та соціальна географія» / Київ, 2005. 23 с.
44. Фоменко Н. В. Рекреаційні ресурси та курортологія: навчальний посібник / Київ: Центр навчальної літератури, 2007. 312 с.
45. Черняков І. Т. Аккембецький курган // Енциклопедія Трипільської культури. Київ, 2004 т. 2.
46. Шаблій О.І. Основи загальної суспільної географії / Львів: ВЦ Львів. ун-ту ім. І. Франка, 2003. 444 с.
47. Яковенко И. М. Рекреационное природопользование: методология и методика исследований / Симферополь: Таврия, 2003. 335 с.

ПЕРЕЛІК ПУБЛІКАЦІЙ ЗА ТЕМОЮ МАГІСТЕРСЬКОЇ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ
РОБОТИ

1. Мудряк Г. О., Полетаєва Л.М. Рекреаційно-туристичний потенціал Білгород-Дністровського району Одеської області/ IV Міжнародна наукова конф. молодих вчених "Екологія, неоекологія, охорона навколишнього середовища та збалансоване природокористування", ХНУ ім. В.Н. Каразіна Харків, 2015. С.52-53.
2. Мудряк Г. О., Полетаєва Л.М. Рекреаційне навантаження на території Білгород-Дністровського району / Матеріали XV наукової конф. молодих вчених ОДЕКУ. ОДЕКУ. Одеса: ТЕС, 2016. С.87.